

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24^{ΗΣ} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2002

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ (ΖΗΖΙΟΥΛΑ)

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΗΣ 28^{ΗΣ} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ κ. ΙΩΑΝΝΟΥ (ΖΗΖΙΟΥΛΑ)

Μακαριώτατε,

Κύριε Έκπρόσωπε του Υπουργού Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων,

Κυρία και Κύριοι Ακαδημαϊκοί,

Κυρίες και Κύριοι,

Ἡ ἐπέτειος τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 καλεῖ τὸ ἔθνος μας καὶ τὸ λαό μας νὰ διακόψουν γιὰ λίγο τὴν ἀσθηματικὴ παράδοσή τους στὶς καθημερινὲς ἐνασχολήσεις τους, καὶ νὰ στοχαστοῦν. Διότι ἕνας λαὸς ποὺ δὲν στοχάζεται, δὲν διερωτᾶται καὶ δὲν προβληματίζεται σὲ τέτοιες ὥρες μεγάλων ἐπετείων, δὲν μπορεῖ νὰ μετατρέψει τὸ παρελθὸν σὲ παρὸν καὶ νὰ ἀντλήσει διδάγματα γιὰ τὸ μέλλον.

Καυχᾶται καὶ ὑπερηφανεύεται τὸ ἔθνος μας γιὰ τὴν ἐποποιΐα τοῦ 1940. Καὶ δικαίως. Διότι σὲ μιὰ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία ὅλες σχεδὸν οἱ χῶρες τῆς Εὐρώπης εἶχαν ὑποκύψει στὶς σιδηρόφρακτες στρατιές τοῦ ἄξιου Βερολίνου-Ρώμης, ὁ λαὸς μας θρῆκε τὸ σθένος νὰ ἀντιταχθεῖ καὶ νὰ προσφέρει ὄχι μόνον τὴν ἐλπίδα, ἀλλὰ καὶ τὸ πρόκριμα τῆς νίκης κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἄλλὰ ποῦ θρῆκε τὶς δυνάμεις ὁ λαὸς μας, γιὰ νὰ γράψει αὐτὸ τὸ ἔπος; Δὲν τὶς ἀντλήσε ἀσφαλῶς οὔτε ἀπὸ τὴν ἀνύπαρκτη οἰκονομικὴ του δύναμη οὔτε ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ ἰσχύ, ποῦ, ὅσο καὶ ἂν εἶχεν ἀρχίσει νὰ προετοιμάζεται γι' αὐτήν, πολὺ ἀπεῖχε ἀπὸ κάθε σύγκριση μὲ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἐχθροῦ. Τὶς δυνάμεις αὐτὲς τὶς ἀντλήσε κυρίως ἀπὸ τὴν ψυχὴ του, μιὰ ψυχὴ χαλυδωμένη ἀπὸ τὴν πίστη. Καὶ πίστη θὰ

πεῖ νὰ ὑπερβαίνεις τὰ ὅρια τῆς ἐμπειρικῆς λογικῆς, νὰ θεωρεῖς δυνατό τὸ ἀνθρωπίνως ἀδύνατο, νὰ νικᾷς τὸ θάνατο μὲ τὸ θάνατό σου, νὰ μετράς τὸ χρόνο μὲ τὴν αἰωνιότητα, τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεό.

Μιά τέτοια πίστη δὲν εἶναι βιολογικὴ ὑπόθεση. Δὲν κληρονομεῖται, ἀλλὰ κατορθώνεται. Δὲν προσφέρεται ἔτοιμη, ἀλλὰ καλλιεργεῖται. Φυτῶριά της ὑπῆρξαν κατ' ἐξοχὴν ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Παιδεία. Ἡ πρώτη ὡς χώρος, πού μᾶς ἐθίζει στὸ ὑπερφυσικῶς δυνατό, στὸ ἦθος τῶν μαρτύρων, πού περιφρονοῦν τὸ θάνατο, γιὰ νὰ ἐξαγοράσουν μ' αὐτὸν τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἐλευθερία. Ἡ δεύτερη, Παιδεία, ὅταν δὲν ἐξαντλεῖται στὴν προετοιμασία μας γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ ζωὴ, ἀλλὰ καλλιεργεῖ τὸ ἦθος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ἀνθρώπου, πού θέτει τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν εὐδαιμονία του.

Ἡ πίστη αὐτὴ καὶ αὐτὸ τὸ ἦθος σαρκώθηκαν γιὰ αἰῶνες μέσα στὸν προσωπικὸ καὶ κοινωνικὸ βίον τοῦ λαοῦ μας, καὶ ὁδήγησαν στίς μεγάλες ἐποποιεῖες του. Ἐποποιεῖες, ὅπως ἐκείνη πού τιμοῦμε σήμερα, δὲν ἀποκαλύπτουν μόνο τὸ μεγαλεῖο ἑνὸς λαοῦ. Κρίνουν καὶ ἀποφασίζουν τὴν ἴδια τὴ μοίρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σημασία τους διατρέχει τὸ χρόνο, φθάνει σὲ κάθε ἐποχὴ, καὶ ἀποκτᾷ πανανθρώπινη ἀξία.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τιμᾷ κατ' ἔτος, τὸ ἔπος αὐτὸ μὲ πανηγυρικὴ συνεδρίασὴ της. Μὲ ἀπόφαση τῆς Συγκλήτου της θὰ ἐκφωνήσῃ ἐφέτος τὸν προσήκοντα λόγον ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Παναγιώτης Βοκοτόπουλος μὲ θέμα: «Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν κατὰ τὸν Πόλεμον».

Παρακαλῶ τὸν κ. Βοκοτόπουλο νὰ ἀνέλθῃ στὸ βῆμα.

Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Α. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

Συμπληρώνονται αυτές τις μέρες 62 χρόνια από την επίδοση του Ίταμου τελεσιγράφου της Ιταλικής αυτοκρατορίας και την χωρίς δισταγμό απόρριψη του από τον Πρωθυπουργό της Ελλάδος Ιωάννη Μεταξά. Ακολούθησε ένας άνισος αγώνας έξι μηνών εναντίον μιᾶς μεγάλης δυνάμεως, με πολλαπλάσιο πληθυσμό, ασυγκρίτως μεγαλύτερο ναυτικό και αεροπορία, και βιομηχανική υποδομή της οποίας έστερείτο ή Ελλάδα, ή οποία έλαβε άσήμαντη βοήθεια από την Μεγάλη Βρετανία, και δέν είχε καμία ύποστήριξη από τους βαλκανικούς γείτονές της, πού καιροφυλακτοῦσαν νά λάβουν μέρος στήν διανομή της λείας —ή σύμμαχος Γιουγκοσλαυΐα διαπραγματευόταν από τον Νοέμβριο του 1940 την παράδοση της Θεσσαλονίκης¹—. Η ύπόλοιπη Εὐρώπη είχε κατακτηθεῖ λίγους μήνες πριν από την πανίσχυρη Γερμανία ή είχε συμμαχήσει μαζί της, και ή Σοβιετική Ένωση είχε εξαιρετικές σχέσεις με τὸ Ράιχ. Όταν φάνηκε ὅτι ή Ίταλία άδυνατοῦσε νά ύποτάξει την μικρή Ελλάδα, επενέβη ή Γερμανία της οποίας ὁ στρατός ήταν τότε άκαταμάχητος, και σε μερικές εβδομάδες έσάρωσε την άσθενή αντίσταση τῶν λιγοστῶν ελληνικῶν δυνάμεων, πού περίσσευαν από τὸ άλβανικό μέτωπο, και τοῦ συμμαχικοῦ έκστρατευτικοῦ σώματος. Άρχισε ή τριπλή κατοχή της έξουθενωμένης χώρας, ή οποία προιδέαζε για την τύχη της σε περίπτωση νίκης τοῦ άξονος. Στην σημερινή ὁμιλία θά προσπαθήσω νά σκιαγραφήσω πῶς επηρέασαν ὁ πόλεμος και ή κατοχή την λειτουργία της Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν αλλά και την ζωή τῶν μελῶν και τοῦ προσωπικοῦ της, και τί έέργειες έγιναν για νά ενισχυθεῖ ή πολεμική προσπάθεια και έν συνεχεία ή αντίσταση, και νά ελαχιστοποιηθοῦν οἱ δυσμενείς έπιπτώσεις τῶν διαφόρων καταπιεστικῶν μέτρων και τοῦ λιμοῦ. Τά στοιχεῖα πού θά παρουσιάσω άντλήθηκαν κυρίως από τά Πρακτικά τῶν συνεδριάσεων της Ὀλομελείας και της Συγκλήτου της Ἀκαδημίας².

1. H. RICHTER, *Η ἰταλο-γερμανική επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Ἀθήνα, 1998, σ.148-149.

2. Με τὸ γράμμα Ο δηλώνονται στίς ύποσημειώσεις τά Πρακτικά τῶν Συνεδριάσεων της Ὀλομελείας, με τὸ Σ τά Πρακτικά τῶν Συνεδριάσεων της Συγκλήτου. Εὐχαριστῶ για την βοήθειά

Τὴν ἴδια μέρα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, τὸ Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Παιδείας διέταξε νὰ διακοποῦν οἱ ἐργασίες τῆς Ἀκαδημίας μέχρι νεωτέρας διαταγῆς, νὰ παραμείνουν οἱ ὑπάλληλοι στὶς θέσεις τους, μὴ δικαιούμενοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀδείας, νὰ βρίσκεται ἡμέρα καὶ νύκτα ἓνας ὑπάλληλος ἐν ἐπιφυλακῇ καὶ νὰ μεταφερθοῦν σὲ ἀσφαλὲς μέρος τὰ ἀρχεῖα τῶν ὑπηρεσιῶν. Ἡ ἀπαγόρευση χορηγήσεως κανονικῶν ἀδειῶν ἀτόνησε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1941³. Τὸ ὑπόγειο διαμέρισμα ὅπου ἐστεγαζόντο τὰ ἐρευνητικὰ κέντρα μετετράπη σὲ ἀντιαεροπορικὸ καταφύγιο καὶ τὰ κέντρα μετεφέρθησαν σὲ μία αἴθουσα τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου, πού ἐφιλοξενεῖτο τότε στὴν ἀνατολικὴ πτέρυγα τῆς Ἀκαδημίας. Μόλις στὶς ἀρχὲς τοῦ 1945 ἀποξηλώθηκαν τὰ ὑποστηρίγματα καὶ ἤρθη ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ διαμερίσματος ὡς κοινοχρήστου καταφυγίου⁴.

Λίγες μέρες μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου, τὸ Προεδρεῖο ἔστειλε ἐπιστολὲς στὸν Βασιλέα καὶ τὸν Πρωθυπουργό, ἐκφράζον τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἔνθερμον συμμετοχὴν τῆς Ἀκαδημίας εἰς τὸν διεξαγόμενον ἀγῶνα⁵. Ἀπηύθυνε ἐπίσης διαμαρτυρία πρὸς ὅλες τὶς ἀκαδημίες τοῦ κόσμου, τὴν ὁποία εἶχε συντάξει ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς Γεώργιος Οἰκονόμος, γιὰ τὴν ἀδικὴ καὶ παράλογη ἐπίθεση τῆς Ἰταλίας. Στὰ Πρακτικὰ τῶν συνεδριῶν τῆς Συγκλήτου γίνεταί λόγος γιὰ δύο μόνο ἰδρύματα πού ἔστειλαν ἀπαντήσεις στὴν διαμαρτυρία αὐτὴ καὶ μάλιστα συντεταγμένες στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ: τὴν Ἀκαδημία τῆς Αἰγύπτου καὶ τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο Ἀνατολικῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ Καΐρου⁶. Τὸ περίσσευμα τῶν ἐσόδων τῆς Ἀκαδημίας τοῦ ἔτους 1939, πού ἀνῆρχετο σὲ 400.000 δραχμὲς, διετέθη ὑπὲρ τοῦ ἐράνου Κοινωνικῆς Προνοίας⁷.

Τὸ Ὑφυπουργεῖον Τύπου καὶ Τουρισμοῦ ἀπηύθυνε στὶς 13 Νοεμβρίου ἔκκληση στὴν Ἀκαδημία νὰ συντρέξει τὸ κράτος στὴν κηρυχθεῖσα πνευματικὴ ἐπιστράτευση, ὁ δὲ Ὑφυπουργὸς ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Πρόεδρο Μαρίνο Γερουλιάνο νὰ ἐπεξεργασθοῦν οἱ ἀκαδημαϊκοὶ θέματα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν τῶν κατοικούντων παρά τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσο-

τους κατὰ τὴν ἔρευνά μου τὴν Κυρία Μαργαρίτα Γιαννουλάκη-Γιόκαρη καὶ τοὺς Κυρίους Ἰωάννη Σκαρέντζο καὶ Γεώργιο Σεραφεμιῖδη.

3. Σ 298/11.11.1940, 314/31.7.1941.

4. Ο 317/5.12.1940. Σ 373/15.2.1945.

5. Ο 317/5.12.1940.

6. Σ 298/11.11.1940. Ο 321/20.3.1941.

7. Ο 317/5.12.1940.

γείου, ἐν γένει δὲ εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικῆς, γεωγραφικῆς, κοινωνικῆς, ἀρχαιολογικῆς, ἀναφερομένης εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν ναυτιλίαν, τὰς τέχνας, τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας κλπ. καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς μακραιώνος ἑλληνικῆς ζωῆς. Αἱ ἐργασίαι αὗται πρέπει νὰ εἶναι συνθετικαί, βασίζόμεναι ἐπὶ τῆς ἐν γένει βιβλιογραφίας, ἀποσκοποῦσαι τὴν ἀντίκρουσιν τυχόν ξένων παραλόγων διεκδικήσεων καὶ θεωριῶν⁸. Κατὰ τὴν σχετικὴ συζήτηση στὴν Ὀλομέλεια, ὁ Δημήτριος Μπαλᾶνος παρετήρησε ὅτι ἡ ἑλληνικότης τῶν χωρῶν καὶ τῶν νήσων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου εἶναι ἀναμφισβήτητος καὶ συνεπῶς δὲν χρήζει ἀποδείξεως, καὶ ὅτι ἡ ὑποκίνησις τοιούτων ζητημάτων ἐκ μέρους ἐπισήμου σώματος, ὡς ἡ Ἀκαδημία, θὰ ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ ἐπικινδύνους παρεξηγήσεις ἐκ μέρους φιλικῶν καὶ συμμάχων χωρῶν. Ἐπιστημονικὴ ἐργασία, προσέθεσε, μὴ προκύπτουσα αὐθορμητῶς ἐξ εἰδικῶν μελετῶν ἀλλὰ κατὰ παραγγελίαν δὲν παρέχει πολλὰ ἐχέγγυα ἐπιτυχίας. Ὁ νέος πρόεδρος Γεώργιος Σωτηρίου ἀντέταξε ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξει κίνδυνος παρεξηγήσεως ἀπὸ σύμμαχες χῶρες, ἐφ' ὅσον θὰ πρόκειται γιὰ ἐπιστημονικὴς ἐργασίας. Τελικὰ, μετὰ ἀπὸ εἰσηγήσεις τῶν Τάξεων, ἀπεφασίσθη νὰ γίνουσι ἐπιστημονικὴς ἀνακοινώσεις στὴν Ἀκαδημία ἀπὸ ὅσα μέλη τὸ ἐπιθυμοῦν⁹. Εἶναι ἀξιοπαρατήρητο ὅτι κατὰ τὸν ἑλληνοϊταλικὸν πόλεμον δὲν ἔγινε καμία συντονισμένη προσπάθεια ἐρεῦνης καὶ ἀναδείξεως τῶν μνημείων τῶν περιοχῶν ποὺ εἶχαν ἀπελευθερωθεῖ, ἀνάλογη πρὸς αὐτὴν ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸν Φιλαδέλφεια, τὸν Βερσάκη, τὸν Ζησίου, τὸν Οἰκονόμου καὶ τὸν Κυπαρίσση στὴν Ἠπειρο, τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Λέσβο κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, ἢ πρὸς τις ἀνασκαφὰς τοῦ Κουρουγιώτη, τοῦ Οἰκονόμου ἢ τοῦ Σωτηρίου στὴν Ἰωνία τὸ 1920-22. Μόνον ὁ κατοπινὸς ἀκαδημαϊκὸς Νίκος Βέης διετέλεσε τομεάρχης τῆς Πνευματικῆς Ἐπιστρατεύσεως στὴν Βόρειο Ἠπειρο, ὅπου παρέμεινε ἐπὶ τρίμηνον, καὶ διενήργησε παλαιογραφικὰς ἔρευνες στὸ Ἀργυρόκαστρο¹⁰.

Ἡ Σύγκλητος ἀπεφάσισε στὶς 11 Νοεμβρίου νὰ διακοποῦν μόνον οἱ δημόσιες συνεδριάσεις, νὰ ἐξακολουθήσουν δὲ ἀντιθέτως οἱ ἰδιαίτερες συνεδριάσεις τῆς Ὀλομελείας καὶ τῶν Τάξεων καὶ οἱ ἐργασίαι τῶν γραφείων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων τῆς Ἀκαδημίας. Ἀπεφασίσθη ἐπίσης νὰ ἀναβληθεῖ ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων ποὺ θὰ ἐδίδοντο τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1940¹¹.

8. Ο 317/5.12.1940, 318/9.1.1941, 319/16.1.1941.

9. Ο 319/16.1.1941, 320/7.2.1941.

10. Ν. ΒΕΗ, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ἀργυροκάστρου, *EMA*, 4, 1951-1952, σ. 129-206.

11. Ο 317/5.12.1940.

Στις 11 Μαρτίου 1941 τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ἐνέκρινε τὴν ἐπανάληψη τῶν δημοσίων συνεδριάσεων δις τοῦ μηνός, πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακοινώσεων καὶ διαλέξεων ἐπικαίρου ἐθνικοῦ συμφέροντος, ἀλλὰ δύο μόνο πρόλαβαν νὰ γίνουν πρὶν ἀπὸ τὴν Γερμανικὴ ἐπίθεση. Στὴν συνεδρίαση τῆς 3ης Ἀπριλίου 1941 ἀπεφασίσθη κατόπιν προτάσεως τοῦ Γεωργίου Οἰκονόμου νὰ ἀπονεμηθεῖ στις ἔνοπλες δυνάμεις τῆς χώρας τὸ χρυσοῦν μετάλλιον ἀρετῆς καὶ αὐτοθυσίας¹². Λόγω τῆς ξένης κατοχῆς ποὺ ἐμεσολάβησε, τὸ παρέλαβε ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, κατὰ τὴν ἐπίσημο συνεδρία τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1946.

Στις 24 Μαρτίου 1941 ἔγινε πανηγυρικὴ συνεδρία γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἐπέτειο, κατὰ τὴν ὁποία ὁ πρόεδρος Γεώργιος Σωτηρίου μίλησε μὲ θέμα «Οἱ ἱεροὶ ἀγῶνες τοῦ ἔθνους». Παρέστησαν ὁ Βασιλεὺς, ὁ διάδοχος Παῦλος, ὁ πρίγκιψ Γεώργιος μὲ τὴν πριγκίπισσα Μαρία, ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Ἀλέξανδρος Κορυζῆς, πολλοὶ ὑπουργοὶ καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι¹³. Μετὰ δύο μόλις ἑβδομάδες, στις 6 Ἀπριλίου, ἐκδηλώθηκε ἡ γερμανικὴ ἐπίθεση. Σὲ ἔκτακτη συνεδρία τῆς, ἡ Σύγκλητος συνέταξε ψήφισμα διαμαρτυρίας ποὺ διεκήρυσσε ὅτι ἡ Ἑλλάς οὐδὲν γινώσκει ὑπέρτατον τῆς ἐλευθερίας, ἔχουσα δὲ ὑπὲρ αὐτῆς τὸ δίκαιον θὰ νικήσῃ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον¹⁴.

Στις 27 Ἀπριλίου 1941 τὰ γερμανικὰ στρατεύματα εἰσῆλθαν στὴν Ἀθήνα. Τὸ φρόνημα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἐξέφρασε ἀπὸ τις πρῶτες κιόλας μέρες τῆς κατοχῆς ἓνας ἀκαδημαϊκός, ὁ αἰοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρῦσανθος, ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος, ὁ ὁποῖος ἠρνήθη νὰ τελέσει δοξολογία καὶ νὰ ὀρκίσει τὴν κατοχικὴ κυβέρνησι Τσολάκογλου, μὲ τίς γνωστὲς συνέπειες¹⁵.

Μέχρι τὴν ἀποχώρησι τῶν Γερμανῶν στις 12 Ὀκτωβρίου 1944, ἡ Ὀλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας συνῆλθε σὲ 47 συνεδρίες ὑπὸ τὴν προεδρία τῶν διαδοχικῶν προέδρων Γεωργίου Σωτηρίου, Νικολάου Ἐξαρχοπούλου, Σπυρίδωνος Δοντᾶ καὶ Κωνσταντίνου Ἀμάντου. Γενικὸς Γραμματεὺς ὄλη αὐτὴ τὴν περίοδο καὶ μέχρι τὸν θάνατό του τὸ 1951 παρέμεινε ὁ Γεώργιος Οἰκονόμος. Ἡ Σύγκλητος συνεδρίασε 62 φορές, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἑννέα γιὰ τὴν ἔκδοσι ψηφισμάτων γιὰ τὸν θάνατο ἀκαδημαϊκῶν.

12. Ο 321/20.3.1941, 323/3.4.1941, 382/8.3.1945. Σ 305/3.4.1941, 306/9.4.1941.

13. Ο 322/24.3.1941.

14. Σ 305α/6.4.1941.

15. Γ. Ν. ΤΑΣΟΥΔΗ, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρῦσανθος ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος. Ἡ ἐθνικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ δράσις του 1926-1949 (ἐκ τοῦ ἀρχείου του), Ἀθήναι, 1972, σ. 375-388.

Ἡ λειτουργία τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ξενικῆς κατοχῆς δὲν ἦταν ἀπρόσκοπτη. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1941 τὸ Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν ἀνεκοίνωσε ὅτι δὲν ἐγκρίνεται ἡ καταβολὴ τῆς ἐτησίας χορηγίας τοῦ Δημοσίου. Ἡ καταβολὴ ἐνεκρίθη τελικῶς ἕνα μῆνα ἀργότερα¹⁶. Στὰ τέλη τοῦ 1941 ἀπειλήθηκε πάλι ἡ διακοπὴ τῆς λειτουργίας τῆς Ἀκαδημίας γιὰ οἰκονομικούς λόγους. Κατόπιν συντόνων ἐνεργειῶν, δημοσιεύθηκε τὸ Νομοθετικὸ Διάταγμα 1899/42, πὸ ὠρίζε ὅτι οἱ ἀποδοχῆς τῶν ὑπαλλήλων τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων της θὰ κατεβάλλοντο τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τὸ Δημόσιο Ταμεῖο¹⁷. Παρὰ τὴν νομοθετικὴ αὐτὴ ρύθμιση, τὸ Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν ἐγνώρισε στὴν Ἀκαδημία ὅτι εὐρίσκεται ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ συμφωνήσῃ εἰς τὴν ἀνάληψιν τῶν δαπανῶν καὶ ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἀναληφθεῖσα ὑποχρέωσις τῆς μισθοδοσίας τοῦ προσωπικοῦ εἶναι μέτρον προσωρινόν, ἀφορῶν τὸ μέχρι τῆς 31ης Μαρτίου 1943 χρονικὸν διάστημα. Εὐτυχῶς ἡ ἀναστολὴ τῆς πληρωμῆς τῶν δαπανῶν ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο δὲν πραγματοποιήθηκε κατόπιν παρεμβάσεως τοῦ Προεδρείου¹⁸.

Ὅπως εἶναι φυσικό, τὰ ἄθλια οἰκονομικά τῆς Ἀκαδημίας ἐπηρέασαν δυσμενέστατα καὶ τὴν ἐκδοτικὴ τῆς δραστηριότητα. Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1941 ἀποφασίσθηκε ἕνεκα τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης οἰκονομῶν καὶ τῆς ὑπερόργκου ἀυξήσεως τῶν δαπανῶν ἐκτυπώσεις: α') νὰ ἀνασταλῇ ἡ ἐκτύπωσις τῶν ἄλλων δημοσιευμάτων πλὴν τῶν Πρακτικῶν· β') νὰ μὴ γίνωνται δεκταὶ μέχρι νεωτέρας ἀποφάσεως πραγματεῖαι πρὸς δημοσίευσιν, καὶ γ') νὰ ἐλαττωθῇ ἡ ἔκτασις τῶν Ἐπετηρίδων τῶν Ἐπιστημονικῶν Ἰδρυμάτων τῆς Ἀκαδημίας, οὕτως ὥστε νὰ ἐκδίδονται ἀνά διετίαν εἰς τὴν αὐτὴν ἔκτασιν¹⁹. Παρὰ τὴν Ἀπόφασιν αὐτὴ ἀνεστάλη στὴν πράξιν καὶ τῶν Πρακτικῶν ἡ δημοσίευσιν. Γι' αὐτὸ ἀπεφασίσθη τὸν Μάρτιο τοῦ 1944, κατόπιν προτάσεως τοῦ Ἀριστοτέλους Κουζῆ, νὰ ἐκδοθοῦν ἀπὸ τῆς δευτέρας τριμηνίας τοῦ 1941, ἀφ' ἧς δὲν ἔχουσι δημοσιευθῇ τὰ Πρακτικά, συνόψεις τῶν Πρακτικῶν μετὰ τὸν τίτλο τῶν ἀνακοινώσεων καὶ μικρὴ περίληψιν δέκα τὸ πολὺ στίχων²⁰.

16. Σ 313/3.7.1941, 315/14.8.1941.

17. ΦΕΚ 271/Α/22.10.1942. Σ 327/12.3.1942, 334/12.11.1942, 345/10.6.1943. Ο 341/15.10.1942.

18. Ο 344/14.1.1943, 345/6.2.1943. Σ 337/28.1.1943.

19. Σ 321/20.11.1941.

20. Ο 363/2.3.1944. Σ 361/9.3.1944. Στὴν συζήτησιν πού ἐγένεε στὴν Ὀλομέλεια γιὰ τὴν ἐξεύρεσιν πόρων ὥστε νὰ ἐκδοθοῦν τὰ Πρακτικά, ὁ μὲν Κωνσταντῖνος Βέης παρετήρησε ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν συγχρόνων πλουσίων ἐσκέφθη τὴν Ἀκαδημίαν, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Μαλτέζος ὅτι οὐδεὶς

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1942 διεκόπησαν οἱ δημόσιες συνεδρίες μέχρι τέλους τοῦ ἔτους, καὶ τὸν Ἰανουάριο τοῦ ἐπομένου ἔτους ἀνεστάλησαν ἐπ' ἄριστον, κατόπιν τῆς ἀξιώσεως τοῦ Ἰταλικῷ Φρουραρχείου νὰ ζητεῖται δώδεκα μέρες πρὶν ἀπὸ κάθε δημοσία συνεδρία ἄδεια δημοσίας συγκεντρώσεως καὶ νὰ ὑποβάλλεται πρὸς ἔγκρισιν ἡ ἡμερησία διάταξις. Ὁ πρόεδρος Σπυρίδων Δοντᾶς διεμαρτυρήθη στὸν πρωθυπουργὸ Λογοθετόπουλο, ὁ ὁποῖος, ἐκπλαγεὶς διὰ τὸ πρᾶγμα, ἐφρόντισε γιὰ τὴν ἀνάκληση τῆς ἀποφάσεως²¹.

Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς κατοχῆς δὲν ἔγιναν πανηγυρικές συνεδρίες. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1941 ἡ Ὀλομέλεια ἀπεφάσισε νὰ μὴ γίνῃ πανηγυρική συνεδρία στὸ τέλος τοῦ ἔτους, καὶ νὰ δημοσιευθοῦν ἀπλῶς στὸν τύπο τὰ ὀνόματα τῶν βραβευθέντων τοῦ Δεκεμβρίου 1940 καὶ τοῦ Μαρτίου 1941. Ὁ Ὑπουργὸς Παιδείας Κωνσταντῖνος Λογοθετόπουλος εἶχε ἀντίθετη γνώμη, ἡ Ὀλομέλεια ὅμως ἐπέμεινε στὴν ἀποφῆ της, παρὰ τίς πιέσεις καὶ τὴν ἀποστολὴ σχετικῷ ἐγγράφου τοῦ πρωθυπουργοῦ Τσολάκογλου. Μετὰ λύπης, γράφει τὸ ἐγγράφο αὐτό, παρετηρήσαμεν, ὅτι τὸ καθ' ὑμᾶς Ἴδρυμα δὲν προθυμοποιεῖται ἐκάστοτε εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν τελετῶν καὶ τῶν ἐορτῶν ἐν γένει, αἱ ὁποῖαι ἔχουν καθιερωθῆ ὑπὸ τῶν κειμένων διατάξεων καὶ τῶν κανονισμῶν τῆς Ἀκαδημίας ἢ ὑποδειχθῆ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Θρησκευμάτων καὶ Παιδείας. Ἀξιῶμεν, ἵνα ἐφ' ἐξῆς ἐξακολουθήσουν διενεργεῖσθαι ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως καὶ μετὰ πάσης τῆς κεκανονισμένης ἐπισημότητος ὅλαι αἱ περὶ ὧν πρόκειται τελεταὶ χωρὶς τὸ παράπαν νὰ ὑστεροῦν τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ὁμοίων των. Ἀναμένομεν ὑμετέραν ἀνακοίνωσιν περὶ λήψεως καὶ συμμορφώσεως πρὸς τὴν παροῦσαν. Τελικῶς τὸ ζήτημα διευθετήθηκε ὅταν δόθηκε ἡ εὐκαιρία στὸν πρόεδρο Σωτηρίου καὶ τὸν ἀντιπρόεδρο Ἐξαρχόπουλο νὰ ἀναπτύξουν προφορικῶς στὸν Τσολάκογλου ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ Ἀκαδημία δὲν θὰ ἀπονεῖμει βραβεῖα γιὰ λόγους ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεώς της, δὲν συντρέχει λόγος νὰ πραγματοποιηθῆ πανηγυρική συνεδρία, ἡ ὁποία οὔτε κατὰ τὸ προηγούμενο ἔτος ἐτελέσθη²². Τὴν 25ῃ Μαρτίου 1942 ἔγινε ἐπίσημη –ὄχι πανηγυρική– συνεδρία, ὡς πατριωτικὸ μνημόσυνο τῶν ἡρώων τῆς ἐπαναστάσεως, γιὰ νὰ τονωθῆ τὸ φρόνημα τοῦ ἔθνους. Ἡ ἀπόφασις ἐλήφθη μὲ πλειοψηφία 14 ψήφων ἐπὶ συνόλου 22. Ἀπεφασίσθη κατὰ παμφηφίαν νὰ μὴ ἀπονεμηθοῦν βραβεῖα. Μίλησε ὁ πρόεδρος Νικόλαος Ἐξαρχόπουλος μὲ θέμα «Ἡ

ἐφάνη χρηματοδότης, συναρῶγός τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔργου, μεταξὺ τῶν τόσων καὶ τόσων συγχρόνων νεοπλούτων καὶ πάσης φύσεως μαυραγαριτῶν.

21. Ο 342/26.11.1942, 344/14.1.1943, 345/6.2.1943, 347/11.3.1943. Σ 337/28.1.1943.

22. Σ 318/2.10.1941. Ο 328/27.11.1941, 330/16.12.1941.

Ἑλλάς καὶ ὁ πολιτισμὸς» ἐνώπιον τῶν ἀνωτάτων πολιτικῶν, διοικητικῶν, δικαστικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν²³. Στις 25 Μαρτίου 1943 δὲν ἔγινε δημοσία συνεδρία, διότι ἀνεστάλη εἰδικὰ γιὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἡ διαρκὴς ἄδεια τοῦ Ἰταλικοῦ Φρουραρχείου πού, ὅπως προανέφερα, εἶχε ἐκδοθεῖ λίγες ἐβδομάδες νωρίτερα²⁴.

Δύο μόνο νέοι ἀκαδημαϊκοὶ ἀνέλαβαν καθήκοντα κατὰ τὸν πόλεμο. Ὁ Γεώργιος Μαριδάκης εἶχε ἐκλεγῆι πρὸ τοῦ πολέμου, στὶς 7 Μαρτίου 1940, ἀλλὰ παρὰ τὶς ἐπανειλημμένες ὑπομνήσεις τὸ Διάταγμα ἐπικυρώσεως τῆς ἐκλογῆς του δημοσιεύθηκε μόνις τὸ φθινόπωρο τοῦ 1941 καὶ ἀνέλαβε καθήκοντα στὶς 16 Ὀκτωβρίου²⁵. Μεγάλῃ καθυστέρησῃ παρατηρήθηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Νίκου Βέη, πού ἐξελέγη στὶς 11 Δεκεμβρίου 1941 στὴν ἔδρα τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας (ἀρχαίας, μέσης καὶ νεωτέρας), ἡ ὁποία εἶχε προκηρυχθεῖ ἀπὸ τὸν Μάρτιο τοῦ 1940. Ἡ τυπικὴ πράξις τῆς κυρώσεως τῆς ἐκλογῆς του καθυστεροῦσε, καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ τὸ Προεδρεῖο ἐπεσκέφθη τὸν Ὑπουργὸ Ἐθνικῆς Παιδείας, ὁ ὁποῖος ἀπήντησε ὅτι οὐδένα λόγον θὰ εἶχεν ἐπιβραδύνσεως τῆς κυρώσεως τῆς ἐκλογῆς τοῦ κ. Βέη, ὑπεβλήθησαν ὅμως εἰς αὐτὸν ὠρισμένα στοιχεῖα, τῶν ὁποίων θέλει νὰ ἐξετάσῃ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τότε θὰ ἀποφασίσῃ. Σὲ δευτέρα ἐπίσκεψῃ ὁ Ὑπουργὸς ἐδήλωσεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ προβῆ εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ Διατάγματος τοῦ κυροῦντος τὴν ἐκλογὴν τοῦ κ. Βέη²⁶. Στὴν συνεδρία τῆς Ὀλομελείας τῆς 16ης Ἀπριλίου 1942 οἱ ἀκαδημαϊκοὶ Μπαλᾶνος καὶ Σωτηρίου ἐτόνισαν ὅτι τὸ ἄρθρον 26 τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας, κατὰ τὸ ὁποῖον «τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλογῆς ὑποβάλλεται ὑπὸ τοῦ Προέδρου αὐτῆς (τῆς Ἀκαδημίας) εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων πρὸς κύρωσιν ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας» καὶ ὅχι ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ ἔχει ὅλως τυπικὸν χαρακτῆρα, ἐφ' ὅσον σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρον 4 τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς ἡ Ἀκαδημία εἶναι «ἀνεξάρτητος καὶ ἀνεξέλεγκτος», καὶ ὅτι ἡ μὴ ὑπογραφή τοῦ Διατάγματος τοῦ διορισμοῦ θίγει τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἀκαδημίας, ἐπρότειναν δὲ νὰ μὴν γίνῃ νέα προκήρυξις ἕως ὅτου τροποποιηθεῖ τὸ ἄρθρον 26 τοῦ Ὄργανισμοῦ²⁷. Τελικὰ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Νίκου Βέη ἐκυρώθη μόνις στὶς 7 Μαΐου 1943 καὶ ἀνέλαβε καθήκοντα ὡς τακτικὸ μέλος 1½ ἔτος μετὰ τὴν ἐκλογὴν του, στὶς 10 Ἰου-

23. Ο 333/26.2.1942, 334/25.3.1942.

24. Ο 347/11.3.1943. Σ 341/17.4.43.

25. Ο 307/7.3.1940, 316/24.10.1940, 321/20.3.1941, 325/16.10.1941.

26. Ο 329/11.12.1941, 335/16.4.1942.

27. Στὴν πραγματικότητα πρόκειται γιὰ τὸ ἄρθρον 28.

νίου 1943²⁸. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἀπεφασίσθη ἡ πλήρωσις ἐννέα τακτικῶν ἐδρῶν, γιὰ νὰ ἀναπληρωθοῦν τὰ κενὰ ἀπὸ τὸν θάνατο δέκα τακτικῶν μελῶν κατὰ τὸν πόλεμο²⁹.

Ἄλλο σημεῖο τριβῆς μεταξὺ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ τῆς Ἀκαδημίας ὑπῆρξε ἡ ἄνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως τῆς δημοσίευση τοῦ Νόμου 107/1943, «περὶ ἀπονομῆς ἐπάθλου Κωστῆ Παλαμᾶ» «ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», ἐνῶ σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 3 τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς τὸ κτήριό τῆς, ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν κατὰ πλήρες ἰδιοκτησίας δικαίωμα, διατίθεται ὑπ' αὐτῆς μετὰ τοῦ περὶ αὐτὴν κήπου κατὰ βούλησιν. Ἡ Σύγκλητος ἐθεώρησε ὅτι οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἀπονομὴ τοῦ ἐπάθλου στὸ κτήριό τῆς διατάξεις ἀποτελοῦν ἐπέμβαση στὴν λειτουργία τοῦ ἰδρύματος καὶ ἐζήτησε νὰ διαγραφοῦν. Ὁ Διευθυντὴς Γραμμάτων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας Μ. Μαντουδῆς ὑπεσχέθη νὰ εἰσηγηθεῖ τροποποίηση τοῦ Νόμου, ἀφοῦ λάβει γνῶσιν τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας. Ἄντ' αὐτοῦ ζητήθηκε μετὰ μερικὸς μῆνες νὰ παραχωρηθεῖ ἡ αἴθουσα τὴν 5η Μαρτίου 1944. Τελικὰ ἀποφασίσθηκε ἡ παραχώρησή τῆς καὶ ἡ ἀποστολὴ διαμαρτυρίας στὸ Ὑπουργεῖο³⁰.

Ἀρκετὲς ἀπὸ τίς ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις τῆς πολεμικῆς περιόδου ἀναφέρονται σὲ ἐπίκαιρα ζητήματα. Τὸν χειμῶνα τοῦ 1940-41 κατετέθησαν δύο ἐργασίαι περὶ κρουσπαγημάτων, ἐνῶ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς κατοχῆς ἔγιναν μετὰξὺ ἄλλων ἀνακοινώσεις περὶ τῆς δευτέρας περιόδου τῶν κρουσπαγημάτων, περὶ τῆς θνησιμότητος ἐξ ἀσιτίας, περὶ ἐξανθηματικοῦ τύφου, περὶ τοῦ ἀναστήματος καὶ τοῦ βάρους τῶν Ἑλλήνων μαθητῶν κατὰ τὸν πόλεμον, καὶ περὶ τοῦ πολεμικοῦ σιτηρεσίου τοῦ λαοῦ καὶ τῆς βελτιώσεώς του³¹. Ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς παρετήρησε σχετικὰ μὲ τὴν τελευταία ἀνακοίνωση ὅτι ἡ Ἀκαδημία εὐρίσκεται ἐγγὺς τῶν προβλημάτων καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ³². Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1942 προκηρύχθηκε κατόπιν παρακλήσεως τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας εἰδικὸ βραβεῖο περὶ τῆς καλλιτέρας τεχνικῆς ἀποδόσεως περὶ τὴν ἐφαρμογὴν ἀεριογόνων εἰς αὐτοκίνητα καὶ εἰς παγίας καὶ κινήτας ἐν γένει ἐγκαταστάσεις κινήτων ἐσωτερικῆς καύσεως³³.

28. Σ 343/29.5.1943. Ο 355/10.6.1943.

29. Ο 377/30.11.1944.

30. Σ 344/3.6.1943, 357/16.12.1943, 360/24.2.1944. Ο 363/2.3.1944.

31. Ο 324/12.6.1941, 340/11.6.1942, 364/23.3.1944, 358/4.11.1943, 367/27.5.1944, 373/5.11.1944.

32. Ἡ Καθημερινή, 26.4.1942.

33. Σ 327/12.3.1942. Ο 340/11.6.1942.

Τὸ 1941 ἀπησχόλησε τὴν Ἀκαδημία ἡ δελεαστικὴ πρόταση τοῦ διασήμου Γερμανοῦ βιολόγου Max Hartmann, γιὰ τὴν ἴδρυση στὸν Πειραιᾶ ἀπὸ τὴν Kaiser Wilhelm-Gesellschaft τοῦ Βερολίνου Ἑλληνογερμανικοῦ Βιολογικοῦ Ἰδρύματος ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀκαδημίας, πού θὰ ἐστεγάζετο στὴν ἔπαυλη Σκουλοῦδη στὸν Πειραιᾶ. Οἱ δαπάνες ἰδρύσεως καὶ λειτουργίας θὰ κατεβάλλοντο ἐξ ἡμισείας ἀπὸ τὴν Kaiser Wilhelm-Gesellschaft καὶ τὸν Δῆμο Πειραιῶς ἢ τὸ ἑλληνικὸ δημόσιο. Τὴν διοίκηση θὰ ἀσκούσε ἐφορεία ἀποτελουμένη ἀπὸ Ἑλληνες εἰδικούς, ὀριζομένους ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία, καὶ ἀπὸ Γερμανούς, ὀριζομένους ἀπὸ τὴν Kaiser Wilhelm-Gesellschaft. Στὴν συζήτηση πού ἔγινε μετὰ ἀπὸ πολλὰ ἀναβολές, μίλησαν διὰ μακρῶν οἱ ἀκαδημαϊκοὶ Σπυρίδων Δοντᾶς, Γεώργιος Ἰωακείμογλου καὶ Γεώργιος Σκλαβούνος. Ὁ Δοντᾶς ἐτόνισε τὴν μεγάλη ἐπιστημονικὴ, ἐθνικὴ καὶ οἰκονομικὴ σημασία τοῦ σχεδιαζομένου ἰδρύματος, ἐπρότεινε ὅμως νὰ ἀναβληθεῖ ἡ λήψις σχετικῆς ἀποφάσεως μέχρι πέρατος τοῦ πολέμου. Ὁ Καθηγητὴς τῆς Ἀνατομίας Σκλαβούνος ὑπεστήριξε καὶ αὐτὸς τὴν ἀναβολή, ἀνεφέρθη δὲ στὴν ἀφαίρεση δικαίωματι κατακτητοῦ ἐργαλείων καὶ χώρων τῶν πανεπιστημιακῶν ἐργαστηρίων. Πῶς νὰ συζητήσωμεν τώρα περὶ τοιούτων ζητημάτων, ρώτησε, ἀφ' οὗ διὰ νὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς Ἀκαδημίας, θὰ συναντήσωμεν εἰς κάθε γωνίαν σκιάς ἀνθρώπων ἐτοιμοθανάτων ἐκ πείνης καὶ ἐπιθανατιῶν ἐκ ρίγους; Ὁ κ. Hartmann θὰ ἔκαμνε πολὺ θεάρεστον καὶ χριστιανικώτατον ἔργον, ἂν ἀντὶ τῆς προτάσεώς του συνίστα εἰς τὸ πανίσχυρον Ράιχ νὰ χορηγήσῃ ὀλίγον ἄρτον, καὶ δι' ἡμᾶς ἀκόμη τοὺς ἐπιστήμονας, καὶ νὰ ἀφήσῃ ὀλίγας ἐλαίας καὶ σταφίδας, παραγομένας ἐν τῇ πτωχῇ γῇ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὲρ τοῦ γενναίου μὲν ἀλλ' ἀτυχήσαντος Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία, προσέθεσε, δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἀπαθὴς καὶ ἀναίσθητος πρὸς τὰ εἰς βάρος τοῦ ἀτυχήσαντος λαοῦ πείριξ συμβαίνοντα. Ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομεν ἐλευθερίαν γνώμης -εἴμεθα δηλαδὴ Ραγιαδες- πρὸς τί ἡ πρότασίς σας, ἀφ' οὗ τὸ πᾶν δύνασθε νὰ πράξετε καὶ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς μας; Τελικὰ ἡ Ὀλομέλεια ἀνέβαλε τὴν λήψιν ἀποφάσεως εἰς εὐθετώτερον χρόνον³⁴. Κατόπιν τῆς ἀρνήσεως τῆς Ἀκαδημίας, ἐκπρόσωπος τῆς ἑλληνικῆς πλευρᾶς στὸ Ἰνστιτούτο, πού τελικὰ συνεστήθη μὲ νομοθετικὸ διάταγμα τῆς 22ας Ἀπριλίου 1942, ὀρίσθηκε τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας³⁵. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἰδρύθηκε μὲ τὸν Νόμο 469 τοῦ 1945 Ἑλληνικὸν Ὑδροβιολογικὸν Ἰνστιτού-

34. Σ 314/31.7.1941. Ο 325/16.10.1941, 328/27.11.1941, καὶ ἰδίως 329/11.12.1941.

35. Εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν ἀκαδημαϊκὸ κ. Κωνσταντῖνο Κριμπᾶ, πού ἔθεσε στὴν διάθεσί μου ἀδημοσίευτη ἀνακοίνωσι τῆς κ. Μαρίας Ζαρίφη μὲ τίτλο Die Gründung des deutsch-griechischen Forschungsinstituts für Biologie in Piräus 1942-1944 στὸ συμπόσιο «Landwirtschaftliche

τον παρά τῆ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖο ἐγκαταστάθηκε τὸ 1946 στὴν ἔπαυλη Σκουλούδη καὶ ἀπέκτησε ἐν συνεχείᾳ τὸν ὑδροβιολογικὸ σταθμὸ πού εἶχαν ἰδρύσει οἱ Ἴταλοὶ στὴν Ρόδο καὶ ἓνα ἐρευνητικὸ σκάφος. Τὸ 1965 ὑπήχθη στὸ Ἰνστιτοῦτον Ὠκεανογραφικῶν καὶ Ἀλιευτικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, τὸ ὁποῖο σήμερα ὀνομάζεται Ἐθνικὸ Κέντρο Θαλασσίων Ἐρευνῶν καὶ ὑπάγεται στὸ Ὑπουργεῖο Ἀνάπτυξης³⁶.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1942, τὸ ἰταλικὸ Consiglio Nazionale delle Accademie ἀνήγγειλε μὲ ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Ἀκαδημία τὴν ἴδρυσὴ του καὶ τοὺς σκοποὺς του, παρεμφερεῖς πρὸς αὐτοὺς τῆς Διεθνoῦς Ἀκαδημαϊκῆς Ἐνώσεως, ἐζήτησε δὲ πληροφορίες γιὰ τὸ ἔργο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὸ λήγον ἔτος. Ἡ Σύγκλητος ἀπεφάσισε νὰ σταλεῖ ἀπάντηση γραμμμένη στὰ ἑλληνικά, ὅτι ἡ Ἀκαδημία οὐδὲν ἔχει νὰ ἀνακοινώσῃ³⁷.

Στὴν ἀρχὴ τῆς κατοχῆς ἡ Γενικὴ Διεύθυνση Τύπου καὶ Ραδιοφωνίας συνέστησε μεγάλη ἐπιτροπὴ, γιὰ νὰ εἰσηγηθεῖ μεταξὺ ἄλλων πῶς νὰ ἀναπτρωθεῖ καὶ διατηρηθεῖ ἀκμαῖο τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ πῶς νὰ ἐφαρμοσθοῦν μέτρα γιὰ τὴν κατὰ τὸν σκοπιμώτερο τρόπο ἐξυπηρέτηση τῆς ἐθνικῆς ὑποθέσεως καὶ τὴν διαφώτιση τῶν ξένων γιὰ τὰ ἐθνικά μας ζητήματα. Ἡ Ἀκαδημία ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβει τὴν δημοσίευση μονογραφιῶν γιὰ τὰ ἐθνικά θέματα. Μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν στοὺς ὁποίους ἀνετέθη τὸ ἔργο αὐτὸ ἀναφέρω τοὺς σημερινούς ἀκαδημαϊκοὺς Μανούσο Μανούσακα καὶ Μιχαῆλ Σακελλαρίου καὶ τὸν ἀείμνηστο Μανόλη Χατζηδάκη, πού θὰ συνέγραφε βιβλίον γιὰ τὴν ἀκτινοβολία τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης στὰ Βαλκάνια. Λίγες ἀπὸ τίς προγραμματισθεῖσες μονογραφίες εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος³⁸.

Εἴτε μόνη της, εἴτε σὲ συνεργασία μὲ τὰ ἄλλα ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα, ἡ Ἀκαδημία προέβη κατὰ τὴν διάρκειά τῆς κατοχῆς σὲ πλῆθος διαβημάτων γιὰ τὰ ἐθνικά θέματα. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1941 ἀπεστάλη πρὸς τίς Ἀκαδημίες τῆς

Forschung am Kaiser Wilhelm-Institut und nationalsozialistische Expansionspolitik», τὸ ὁποῖο συνήλθε στὶς 30 Ἰουνίου 2000, καὶ κείμενο τῆς ἰδίας, πού θὰ δημοσιευθεῖ σὲ βιβλίον μὲ τίτλον *Autarkie und Ostexpansion. Pflanzensucht und Agrarforschung im Nationalsozialismus*, πού πρόκειται νὰ ἐκδώσει ὁ οἶκος Wallstein Verlag στὸ Göttingen.

36. *National Centre for Marine Research*, Ἀθήνα, 1988, σ. 3-4. Ο 379/15.2.1945, 391/26.4.1945. Σ 379/21.4.1945, 381/23.6.1945, 382/27.6.1945.

37. Σ 336/23.12.1942.

38. Ο 327/13.11.1941. Σ 314/31.7.1941, 332/10.9.1942.

Γερμανίας και τῆς Ἰταλίας, με τὴν σύμφωνη γνώμη τῆς κατοχικῆς κυβερνήσεως, διαμαρτυρία γιὰ τὶς βουλγαρικὲς ὁμότητες στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ τὴν Θράκη³⁹.

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1941 ἐπεδόθη ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, τὸν πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοὺς πρυτάνεις τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων στὸν Πρόεδρο τῆς Κυβερνήσεως ὑπόμνημα ποὺ εἶχε συντάξει ὁ πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἀκαδημαϊκὸς Γεώργιος Μπαλῆς, «Περὶ τοῦ ἐπισιτιστικοῦ ζητήματος καὶ τῶν δεόντων γενέσθαι πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἐπικρεμαμένου λιμοῦ κατὰ τῆς χώρας»⁴⁰.

Στὶς 4 Ἰουνίου 1942 ὁ Πρόεδρος Νικόλαος Ἐξαρχόπουλος μετέσχε μεγάλῃ συσκέψει τῶν πρυτάνεων τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων καὶ τῶν προέδρων τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων, ποὺ συνεκάλεσε ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων, λόγῳ τῶν μέτρων ποὺ εἶχαν λάβει οἱ κατοχικὲς ἀρχὲς κατόπιν δολιοφθορῶν ποὺ εἶχαν διαπραχθεῖ καὶ τῶν ἀπειλουμένων κυρώσεων ὅχι μόνο κατὰ τῶν ἐνόχων ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ἀτόμων ποὺ δὲν εἶχαν σχέση μετὰ τὶς πράξεις αὐτές. Ἀπεφασίσθη ἡ δημοσίευση ἐκκλήσεως νὰ ἀποφεύγωνται ἔκτροπα ποὺ μποροῦσαν νὰ ἔχουν δυσμενέστατες συνέπειες γιὰ τὸν πληθυσμό, καὶ ἡ σύνταξη ἐγγράφου πρὸς τοὺς πληρεξουσίου τῆς Ἰταλίας καὶ Γερμανίας, μετὰ τὸ ὅποιο ἐκφραζόταν ἡ εὐχὴ νὰ μὴ θεωροῦνται ὑπεύθυνοι γιὰ τέτοιες πράξεις καὶ ἀθῶοι καὶ ἀμέτοχοι πολῖτες. Κατὰ τὴν ἐπίδοση τοῦ ἐγγράφου στὸν πληρεξούσιο τῆς Ἰταλίας, ζητήθηκε ἡ ἀπόλυση τῶν συλληφθέντων Ἀντιπρυτάνεως τοῦ Πολυτεχνείου Κιτσίκη, Καθηγητοῦ τῆς Ὀδοντιατρικῆς Ἀραβαντινοῦ καὶ βιομηχάνου Πουρῆ, ἡ ὁποία καὶ ἐπετεύχθη⁴¹.

Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1942 μέχρι τέλους τῆς κατοχῆς ἡ Ἀκαδημία μετέσχε σὲ ἐπανειλημμένες συσκέψεις ἐκπροσώπων τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων ποὺ ἔγιναν μετὰ πρωτοβουλία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση διαφόρων ἐπειγόντων θεμάτων. Ὅπως παρατήρησε ὁ Γεώργιος Οἰκονόμος, ἡ εὐρεῖα αὕτη πατριωτικὴ ὁμάς διακεκριμένων Ἑλλήνων ἀπετέλεσε αὐτόματον λαϊκὴν ἀντιπροσωπείαν, ἡ ὁποία εἰς πᾶσαν στιγμὴν παρῆγε παρήγορον ἀνακούφισιν, ἔστω δὲ καὶ ἀποτυγχάνουσα ἐνίοτε ἀπετέλει ἐνίσχυσιν τοῦ πνεύματος τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως καὶ ἀπέβη καταφύγιον τοῦ ἐθνικοῦ πόνου⁴².

39. Σ 318/2.10.1941, Ο 325/16.10.1941, 327/13.11.1941.

40. Ο 333/26.2.1942.

41. Ο 340/11.6.1942.

42. Ἡ 28η Ὀκτωβρίου 1940. Πανηγυρικοὶ λόγοι ἀκαδημαϊκῶν, Ἀθῆναι, (Ἐκδοστὴ Ἰδρύματος Οὐράνη), 1978, σ. 601.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1942 ἔγινε διαμαρτυρία πρὸς τοὺς πληρεξουσίους τοῦ Ράιχ καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων Ἐρυθρῶν Σταυρῶν ποὺ ὄρουσαν στὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὴν συστηματικὴ προσπάθεια βιαίου ἀφελληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἐνῶ ἐστάλη ἔγγραφο στὴν Κυβέρνηση γιὰ τὴν ἐπαναπρόσληψη τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ποὺ εἶχαν ἀπολυθεῖ ὡς ἀπεργοί⁴³. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἀλλὰ καὶ μετὰ ἓνα χρόνο, ἔγιναν ἐκκλήσεις μαζὶ μὲ τοὺς πρυτάνεις τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων πρὸς τὸν Διεθνῆ Ἐρυθρὸ Σταυρὸ γιὰ τὴν ἐπείγουσα ἀποστολὴ τροφίμων καὶ ἱματισμοῦ⁴⁴.

Στις 23 Ἰανουαρίου 1943 ἀπεστάλη πρὸς τὴν κατοχικὴ κυβέρνησις ἐκκλήσις τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐκπροσώπων ἰδρυμάτων καὶ ὀργανώσεων νὰ σταματήσουν οἱ συλλήψεις καὶ ἐκτελέσεις ὁμήρων. Ὁ πρωθυπουργὸς Λογοθετόπουλος ἐκάλεσε στις 13 Φεβρουαρίου αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ὑπογράψει τὸ ἔγγραφο, τοὺς ἀνεκοίνωσε ὅτι οἱ κυρώσεις αὐτὲς εἶχαν προκληθεῖ ἀπὸ πράξεις δολιοφθορᾶς καὶ ἐζήτησε τὴν συμπαράστασή τους γιὰ τὴν ἀτάξιν τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν. Ὁ Πρόεδρος Σπυρίδων Δοντᾶς ἀπήντησε ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐθνικῶν πράξεων, ὅτι τυχὸν ἀποκλήρυξή των θὰ ἔφερε ἀντίθετα ἀποτελέσματα καὶ ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει οἱ κανονικοὶ καὶ νόμιμοι ἀντιπρόσωποι πασῶν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων τῆς χώρας, τιθέμενοι ἀντιμέτωποι πρὸς τὸ γενικὸν ἐθνικὸν αἶσθημα, θὰ ἐστερουῖντο ὀριστικῶς παντὸς κύρους⁴⁵. Ὁ Λογοθετόπουλος ἐξεφώνησε μετὰ μερικὲς μέρες ραδιοφωνικὸ διάγγελμα, στὸ ὁποῖο ἰσχυρίσθηκε ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀνωτάτων πνευματικῶν ἰδρυμάτων καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων ποὺ τὸν εἶχαν ἐπισκεφθεῖ συμφώνησαν μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ τίς ἐνεργειᾶς του καὶ τοῦ ζήτησαν νὰ συνεχίσῃ τὸν καλὸν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος ἀγῶνα. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνὸς καὶ 27 ἐκπρόσωποι τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν, τῶν ἀνωτάτων πνευματικῶν ἰδρυμάτων καὶ διαφόρων ἐπαγγελματικῶν συλλόγων τοῦ ἀπέστειλαν μακροσκελῆ ἐπιστολὴν διαμαρτυρίας, ὅπου ἀποκαθιστοῦσαν τὴν ἀλήθεια. Ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ ἐπιβολὴ πειθαρχικῆς ποινῆς τριμήνου προσωρινῆς ἀπολύσεως στὸν Δοντᾶ, ὅπως ἄλλωστε καὶ στὸν Πρόεδρο τοῦ Ἀρείου Πάγου Κυριλλόπουλο, τοὺς πρυτάνεις τοῦ Πανεπιστημίου Σκότσση καὶ τοῦ Πολυτεχνείου Θεοφανόπουλο, ὁ ὁποῖος σημειωτέον ἐξετελέσθη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸ

43. Ο 341/15.10.1942

44. Ο 341/15.10.1942, 357/14.10.1943.

45. Σ 337/28.1.1943. Ο 345/6.2.1943, 347/11.3.1943. Στὴν σύσκεψιν τῆς 13ης Φεβρουαρίου ἀναφέρεται ἐκτενῶς ὁ Κ. ΛΟΓΟΘΕΤΟΠΟΥΛΟΣ στὸ βιβλίον του Ἰδὸν ἡ ἀλήθεια, Ἀθήναι, 1948, σ. 91-101, ὅπου, στὴν σ. 97, ἀποδίδονται τελείως διαφορετικὰ τὸ λόγια τοῦ Δοντᾶ.

κίνημα, και τούς καθηγητές Μουτούση του Πανεπιστημίου και Φωτιά της Ἀνωτάτης Ἐμπορικής. Ἡ αἰτιολογία ἦταν ὅτι ἀνώτατοι ὄντες Κρατικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἐπιλήσμονες γενομένοι τοῦ ὑψίστου ἀξιώματος δι' οὗ ἐτίμησεν αὐτοὺς ἡ Πολιτεία, ἀπὸ κοινοῦ μετ' ἄλλων συναπεφάσισαν καὶ συνέθεσαν ἔγγραφον περιλαμβάνον ἀνάρμοστον περιεχόμενον, καθαπτόμενον τῆς ὑπολήψεως τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, τελείως δὲ ἀφιστάμενον τῆς ἀληθείας, ὅπερ καὶ ἐτοιχοκόλλησαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, διὰ τῆς πράξεώς των δὲ ταύτης, ἀπαδούσης εἰς τὴν ἐπιβαλλομένην σεμνότητα καὶ ἀξιοπρέπειαν τοῦ λειτουργήματος αὐτῶν προεκάλεσαν τὴν περιφρόνησιν τοῦ κοινοῦ πρὸς τὰ δημόσια ἀξιώματα⁴⁶. Ἡ Ἀκαδημία ἀπέστειλε ἔντονον διαμαρτυρία καὶ ἀπεφάσισε νὰ διακόψει μέχρι νεωτέρας ἀποφάσεως τὶς δημόσιες συνεδρίες τῆς, μετὰ ὅμως ἀπὸ μερικὲς ἑβδομάδες ἡ ποινὴ μετετράπη σὲ ἐπίπληξι καὶ ἀκολούθως ἠκυρώθη ἀφ' ἧς ἴσχυσεν⁴⁷.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1943 ἐπιτροπὴ τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Θεσσαλονίκης ἐζήτησε τὴν συνδρομὴ τῆς Ἀκαδημίας γιὰ τὴν κατάπαυση τῶν ἐναντίον τῆς διώξεων⁴⁸. Ὁ Πρόεδρος Δοντᾶς συνυπέγραψε πρῶτος τὴν διαμαρτυρία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ γιὰ τὴν ἐκτόπιση τοῦ ἑλληνικοῦ ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου⁴⁹.

Στὶς 25 Ἰουνίου 1943 οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἀνωτάτων πνευματικῶν ἰδρυμάτων καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων συνήλθαν στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ συνέταξαν ἔντονωτάτη διαμαρτυρία πρὸς τὶς ἀρχὲς κατοχῆς καὶ τὴν κυβέρνησιν γιὰ τὶς διώξεις ἀθῶων πολιτῶν καὶ τὴν ἀπειλουμένην κατοχὴ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Πρὶν ἀκόμη ἐπιδοθεῖ ἡ διαμαρτυρία, οἱ κατοχικὲς ἀρχὲς πληροφορήθηκαν τὸ περιεχόμενό τῆς καὶ διειμήνυσαν στὸν Δαμασκηνό, ὅτι ἂν ἐπιδοθεῖ θὰ παραπεμφθοῦν οἱ ὑπογράψαντες στὸ στρατοδικεῖο, οἰαδήποτε ἀξιώματα καὶ ἂν φέρουν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐζήτησε τὴν συμβουλὴ τοῦ προέδρου τῆς Ἀκαδημίας Δοντᾶ, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιδοθεῖ τὸ ἔγγραφο ἢ νὰ κρατηθεῖ, δεδομένου ὅτι τὸ περιεχόμενό του εἶχε γίνῃ γνωστὸ καὶ προκάλεσε μεγάλῃ αἴσθησιν. Ὁ Δοντᾶς ἀπήντησε ὅτι οἱ ὑπογρά-

46. ΦΕΚ 45/Γ/22.3.1943.

47. Ο 347/11.3.1943, 349/1.4.1943, 350/5.4.1943, 356/1.7.1943. Σ 343/29.5.1943.

⁴⁸ Ἐγγραφο Ὑπ. Ἐθν. Παιδείας 87835/12.7.1943.

48. Ο 348/18.3.1943.

49. Θ. ΒΕΡΕΜΗ - Φ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ (ἐπιμ.), *Οἱ Ἑλληνες Ἑβραῖοι. Στοιχεῖα τῆς ἱστορίας τους μέσα ἀπὸ διπλωματικά καὶ ἱστορικά ἔγγραφα τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν*, Ἀθήνα, 2000, σ. 270-273. Ἡ Ἑλλάς ἀποτελεῖ σπάνιον παράδειγμα κατεχομένης χώρας, ὅπου καὶ ἡ κατοχικὴ κυβέρνησιν διεμαρτυρήθη γιὰ τὶς διώξεις τοῦ ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου· βλ. Κ. ΛΟΓΟΘΕΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἴδου ἡ ἀλήθεια*, σ. 72-75.

ψαντες εἶχαν τελεία ἐπίγνωση τῆς σοβαρότητος τῆς πράξεώς των καὶ τῶν συνεπειῶν της καὶ συνέστησε νὰ ἐπιδοθεῖ ἡ διαμαρτυρία, ἐὰν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος θεωροῦσε ὅτι τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος τὸ ἐπιβάλλουν. Ἐγὼ ἀτομικῶς, προσέθεσε, ἔχων ἐτοιμάσει τὴν διαθήκην καὶ τὸν τάφον μου, εἶμαι ἕτοιμος νὰ ὑποστῶ οἰανδῆποτε τιμωρίαν, θεωρῶ δὲ ὡς τὴν ὑψίστην τιμὴν δι' ἐμέ ἂν θυσιασθῶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τοῦτο δὲ θὰ εἶναι καὶ ἡ πολυτιμότερα κληρονομία τὴν ὁποίαν θὰ ἀφήσω εἰς τὰ τέκνα μου⁵⁰.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1943 ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ Πρυτάνεις ἀπήρθουναν ἔκκληση πρὸς τὸν Γερμανὸ Στρατιωτικὸ Διοικητὴ νὰ δοθεῖ χάρις σὲ δύο σπουδαστὲς τῆς Ἀνωτάτης Ἐμπορικῆς Σχολῆς, οἱ ὁποῖοι τελικὰ δὲν ἐξετελέσθησαν⁵¹.

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1944 ὁ Πρόεδρος Ἀμαντος καὶ οἱ Πρυτάνεις ἐπεσκέφθησαν τὸν πληρεξούσιον τοῦ Ράιχ καὶ ἐζήτησαν νὰ ἀρθεῖ ὁ κατ' οἶκον περιορισμὸς, πού εἶχε ἐπιβληθεῖ στὸν Ἀρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό⁵². Τὸν Ἰούλιον τοῦ ἴδιου ἔτους ἐπέδωσαν ὑπόμνημα πρὸς τὸν Στρατηγὸ Διοικητὴ τῶν Schutzstaffel (SS) ὑπὲρ τῶν κρατούμενων στὸ στρατόπεδον Χαϊδαρίου πολιτικῶν ἀρχηγῶν Θεμιστοκλῆ Σοφούλη, Στυλιανοῦ Γονατᾶ, Ἀποστόλου Ἀλεξανδρῆ καὶ Βασιλείου Δεληγιάννη⁵³.

Στις 30 Αὐγούστου ὁ Πρόεδρος καὶ ἐκπρόσωποι τῆς ἐκκλησίας, ἰδρυμάτων καὶ ὀργανώσεων ἐπέδωκαν στὸν εἰδικὸ ἐκπρόσωπον τοῦ πολιτικῶν πληρεξουσίου τοῦ Ράιχ γιὰ τὴν νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην von Grävenitz ἔκκληση γιὰ τὴν κατάπαυση τῶν ὁμαδικῶν συλλήψεων καὶ ἐκτελέσεων, μερικὲς δὲ μέρες ἀργότερα ἀπέστειλαν στὸν Πρωθυπουργὸ Ἰωάννη Ράλλη αἴτημα νὰ σταματήσουν οἱ συλλήψεις καὶ οἱ ἐκτελέσεις καὶ νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθεροι οἱ κρατούμενοι ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀσφαλείας καὶ τῶν Γερμανῶν⁵⁴. Μερικὲς μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἀκαδημίας, τῶν ἰδρυμάτων ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν ἐπαγγελματιῶν διαμαρτυρήθησαν γιὰ τὴν μὴ ἀποχώρηση τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Θράκη⁵⁵.

Τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη τῆς κατοχῆς ἄτομα καὶ λαϊκὲς ἐπιτροπὲς ζητοῦσαν τὴν συμπαράσταση τῆς Ἀκαδημίας, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων ἀρχῶν. Ἐτσι λ.χ., τὸ 1942

50. Ο 356/1.7.1943.

51. Ο 357/14.10.1943.

52. Σ 366/15.6.1944. Ο 374/16.11.1944.

53. Σ 368/13.7.1944. Ο 374/16.11.1944.

54. Ο 374/16.11.1944. Εἶχε προηγηθεῖ σωρεία διαμαρτυριῶν διαφόρων ἐπαγγελματικῶν ἐνώσεων καὶ τοῦ Τομέως Ἐπαφῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Μετώπου κατὰ τῆς μελετωμένης ἐπιστρατεύσεως 18 ἡλικιῶν.

55. Σ 371/21.10.1944.

τροχιοδρομικοί υπάλληλοι ζήτησαν τήν βοήθεια τῆς Ἀκαδημίας γιά τήν ἀπελευθέρωση συναδέλφου τους πού εἶχε συλληφθεῖ ἀπό τοὺς Ἰταλούς, ἐνῶ στὶς ἀρχές τοῦ ἐπομένου ἔτους κάτοικοι συνοικιῶν τῶν Ἀθηνῶν ζήτησαν τήν παρέμβαση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τῶν Πρυτάνειων καὶ τῆς Ἀκαδημίας γιά νὰ παύσουν οἱ συλλήψεις καὶ οἱ τυφεκισμοὶ ὁμήρων, ἡ ἑβδομηχοντοῦτις Ἄννα Κατσαροῦ ἀπηύθυνε ἔκκληση ὑπὲρ τοῦ καταδικασθέντος εἰς θάνατον ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ στρατοδικεῖο υἱοῦ τῆς ἀντισηναγματάρχου πεζικοῦ Ἀθανασίου Κατσαροῦ, καὶ ζητήθηκε ἡ ἐπέμβαση τῆς Ἀκαδημίας γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν ἀναπήρων καὶ τραυματιῶν πού οἱ ἰταλικὲς ἀρχές εἶχαν συλλάβει στὶς 23 Μαρτίου 1943⁵⁶. Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1943 ἐπιτροπὴ κατοίκων τῆς περιφερείας Γκύζη-Ἀμπελοκήπων-Κολωνακίου-Νεαπόλεως-Ἐξαρχείων κλπ. ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο, τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πνευματικῶν ἰδρυμάτων καὶ τοὺς προέδρους τοῦ Δικηγορικοῦ καὶ τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου νὰ ἐξαντλήσουν ὅλο τὸ κῦρος πού διαθέτουν διὰ νὰ ληφθοῦν τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ τήν μὴ ἐξουθένωσιν τῆς φυλῆς μας, τήν κατάπαυσιν τῆς τρομοκρατίας, τήν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ τῆς ὁμηρίας, τήν ἀποτροπὴν τῆς ἐπιστρατεύσεως πού θὰ σημάνη τὸν πλήρη ἐξανδραποδισμόν τοῦ ἔθνους μας καὶ τήν ἄμεσο κατάπαυσι τῶν θανατικῶν ἐκτελέσεων⁵⁷. Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1944 διάφορες ἐπαγγελματικὲς ἐνώσεις καὶ ὁ Τομεὺς Ἐπαφῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Μετώπου ἔστειλαν ἐκκλήσεις πρὸς τὸν Πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοὺς πρυτάνεις διαμαρτυρόμενοι γιά τήν ἐπικειμένη δημοσίευση διατάγματος ἐπιστρατεύσεως 18 ἡλικιῶν⁵⁸.

Στὰ πρακτικὰ τῆς Ὀλομελείας καὶ τῆς Συγκλήτου τῶν ἐτῶν τῆς κατοχῆς ἀντικατοπτρίζονται οἱ ἐξαιρετικὰ δύσκολες συνθήκες τῆς ἐποχῆς, τίς ὁποῖες ἐβίωσαν, ὅπως ὅλοι οἱ Ἕλληνες, τὰ μέλη καὶ οἱ υπάλληλοι τῆς Ἀκαδημίας. Στὶς 23 Ὀκτωβρίου 1941, λόγῳ τῶν ἐκτάκτων βιωτικῶν ἀναγκῶν καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν μέσων συγκοινωνίας, ὁρίσθηκε συνεχὲς ὡράριο 4 1/2 ὡρῶν γιά τὰ ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα τῆς Ἀκαδημίας. Ἡ Ὀλομέλεια ὄρισε στὶς 13 Νοεμβρίου 1941 ὡς ὡρα τῶν συνεδριάσεων τήν 12ῃ μεσημβρινή, ἐνεκα τῶν ὑφισταμένων ἐκτάκτων συνθηκῶν καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας. Μετὰ μερικὸς ὅμως μῆνες, στὶς 16 Ἀπριλίου 1942, ἀποφασίσθηκε νὰ ἀρχίζουσι οἱ συνεδρίες μεταξὺ 4ῆς καὶ 5ῆς ἀπογευματινῆς, ἐπειδὴ μερικοὶ ἀκαδημαϊκοὶ εἶχαν πανεπιστημιακὰ μαθήματα τὸ πρωΐ⁵⁹.

56. Σ 332/10.9.1942, 337/28.1.1943, 341/17.4.1943.

57. Σ 337/28.1.1943.

58. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 394.

59. Σ 319/23.10.1941. Ο 327/13.11.1941, 335/16.4.1942

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1941 ὁ Προμηθευτικὸς Συνεταιρισμὸς τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἀκαδημίας παρεκάλει ὅπως ἐπιτραπῆ αὐτῷ ἡ ὀργάνωσις τοῦ συσσιτίου ἐν τῷ καταστήματι τῆς Ἀκαδημίας καὶ χορηγηθῆ ἐπὶ ἓνα μῆνα ἡ ἀναγκαιούσα καύσιμος ὕλη. Ἀργότερα ἐζήτησε τὴν μεσολάβησιν τῆς Ἀκαδημίας, γὰρ νὰ δοθεῖ ἀπὸ τὶς γερμανικὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς ἄδεια μεταφορᾶς ἐλαιολάδου ἀπὸ τὴν Μυτιλήνη⁶⁰.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1942 ὁ Ἀντώνιος Μπενάκης ἐπρότεινε νὰ διατεθεῖ γιὰ τὴν ἐνίσχυση ὠρισμένων συσσιτίων μέρος τῶν εἰσοδημάτων τῶν δωρεῶν τοῦ Ἐμμανουὴλ Μπενάκη γιὰ ἔπαθλα, ἐκ τῶν πρώτων δὲ νὰ ἐνισχυθεῖ τὸ συσσίτιον τοῦ Προμηθευτικοῦ Συνεταιρισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας, τοῦ ὁποίου μετεῖχε καὶ τὸ προσωπικὸν τοῦ Μουσείου Μπενάκη. Ἡ πρότασις ἀπορρίφθηκε ἀπὸ τὴν μόνιμην ἐπιτροπὴν τῶν νομικῶν ζητημάτων, πού γνωμοδότησε ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ διάθεσις τῶν δι' ἀθλοθεσίας εἰσοδημάτων τῶν δωρεῶν τοῦ Ἐμμανουὴλ Μπενάκη δι' ἄλλους σκοποῦς⁶¹.

Τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἴδιου ἔτους ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς, ἀνακοινώνοντας στὴν Σύγκλητον ὅτι ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν ὁ προσληφθεὶς προσωρινῶς κηπουρὸς Βασίλειος Χαμπάκης, προσέθεσε ὅτι οὗτος προτείνει νὰ τῷ ἐπιτραπῆ ἡ ἐν τῷ πρὸς τὴν ὁδὸν Ἀκαδημίας τμήματι τοῦ κήπου καλλιέργεια παντοίων λαχανικῶν, τὰ ὅποια νὰ διατίθενται, καθ' ὃν τρόπον ἡ Σύγκλητος ἤθελε κρίνει σκοπιμώτερον. Ἡ Σύγκλητος ἀποδέχθηκε κατ' ἀρχὴν τὴν πρότασιν αὐτήν, ἡ ὁποία μέλλει ν' ἀποβῆ ὠφέλιμος ἕνεκα τῶν ἐξαιρετικῶς δυσχερῶν ἐπισιτιστικῶν συνθηκῶν, ἀνέθεσε δὲ στὸν Πρόεδρον Νικόλαον Ἐξαρχόπουλον, τὸν Γενικὸν Γραμματέα Γεώργιον Οἰκονόμου καὶ τὸν ἀκαδημαϊκὸν Βασίλειον Κουρεμένο, ὅπως καλέσωσι τὸν κηπουρόν καὶ καθορίσωσι τοὺς ὅρους καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς καλλιέργειας καὶ τῆς διαθέσεως τῶν παραγομένων προϊόντων. Οἱ ὅροι αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἑξῆς: α') ὁ κηπουρὸς θὰ ἀναλάβῃ δι' ἐξόδων τοῦ τὴν φύτευσιν λαχανικῶν, φροντίζων ὁ ἴδιος ὑπ' εὐθύνην του διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν φύτευσιν αὐτῶν. β') ἡ Ἀκαδημία θὰ παράσχῃ μόνον τὸ ἔδαφος καὶ τὸ ὕδωρ, οὐδεμίαν δὲ ἄλλην εὐθύνην ἀναλαμβάνει. γ') ἀπαγορεύεται τὸ κόψιμον παντὸς δένδρου ἢ θάμνου τοῦ κήπου. δ') ὁ κηπουρὸς θὰ πωλῆ τὰ λαχανικὰ διὰ λογαριασμόν του, ἐπιτροπὴ ὅμως τῆς Ἀκαδημίας θὰ ὀρίξῃ ἐκάστοτε τὴν τιμὴν αὐτῶν πρὸς ἀποφυγὴν ὑπερβασίων. ε') τὰ προϊόντα τῆς καλλιέργειας αὐτῆς θὰ διανέμονται καθ' ὀρισθησόμενον σύστημα καὶ κατ' ἴσην ἀναλογίαν εἰς τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς καὶ τὸ προσωπικὸν τῆς Ἀκαδημίας, ἀπαγορευομένης τῆς πωλήσεως τοιούτων εἰς οἷον δῆποτε ἄλλο πρόσωπον. ζ') ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ προέδρου τῆς Ἀκαδημίας, τοῦ γενικοῦ

60. Σ 322/14.12.41, 327/12.3.1942.

61. Ο 332/29.1.1942. Σ 325/12.2.1942.

γραμματέως, τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Βασιλείου Κουρεμένου, τοῦ ἐφόρου τῶν γραφείων κ. Γεωργίου Βέλτσου καὶ τοῦ λογιστοῦ τῆς Ἀκαδημίας κ. Χαριλάου Σταυριῶδου θὰ κανονίζῃ τὰς λεπτομερείας τῆς ὅλης λειτουργίας τοῦ κήπου⁶².

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1942 ἡ Σύγκλητος, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ κλητῆρος Πέτρου Καβαλλάρη ὄντος ἀνυποδήτου καὶ μὴ δυναμένου ἐκ τούτου νὰ ἐκτελῇ τὴν ὑπηρεσίαν του, ἀπεφάσισε νὰ ἀγορασθῇ δι' αὐτὸν ζεῦγος ἀρβυλῶν⁶³.

Στις ἀρχὲς τοῦ 1942 ἡ Ὀλομέλεια ἀπεφάσισε ὅπως ἐπὶ τοῦ παρόντος μέχρι τῆς παρόδου τῆς ὀξυτήτος τοῦ χειμῶνος συνέρχεται ἡ Ἀκαδημία εἰς δημοσίας συνεδριάς ἀπαξ τοῦ μηνός⁶⁴. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἡ Σύγκλητος δέχθηκε, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ κ. Ἀνθίμου Παπαδοπούλου, κατοικοῦντος ἐν Καλλιθέα, ὅπως οὗτος, ἀποκατασταθείσης τῆς συγκοινωνίας διὰ τοῦ Σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν, προσέρχεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του ἡμέραν παρ' ἡμέραν, προσωρινῶς δὲ μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τακτικῆς τροχιοδρομικῆς συγκοινωνίας. Συγχρόνως, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου Γεωργίου Μέγα, κατοικοῦντος εἰς τὸ τέρμα Πατησίων, ἀποφασίσθηκε ὅπως οὗτος, προσωρινῶς καὶ μέχρι τῆς ἐπαναλήψεως τῆς τροχιοδρομικῆς ὑπηρεσίας προσέρχεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του ἡμέραν παρ' ἡμέραν⁶⁵. Στις 28 Ἰανουαρίου 1942 ὁ συντάκτης τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου Παναγιώτης Πατριαρχέας ἐζήτησε νὰ τῷ ἐπιτραπῇ νὰ παραμένῃ κατ' οἶκον ἐπὶ διάστημα ὀρισθησόμενον ὑπὸ τῆς Συγκλήτου διὰ λόγους ὑγείας, ἔνεκα τοῦ ψύχους καὶ τῆς διακοπῆς τῆς συγκοινωνίας. Στις 12 ὅμως Μαρτίου ἡ Σύγκλητος δὲν ἀποδέχθηκε τὸ αἴτημά του, ἔχουσα ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ καιρὸς ἤδη ἀποκατεστάθη ὡς ἐπίσης καὶ ἡ τροχιοδρομικὴ συγκοινωνία. Συγχρόνως ἀποφασίσθηκε ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπετράπη νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ἡμέραν παρ' ἡμέραν, προσέρχωνται ἐφ' ἐξῆς εἰς αὐτὴν ἀνελλιπῶς⁶⁶.

62. Σ 325/12.2.1942. Ο 333/26.2.1942.

63. Σ 330/3.6.1942.

64. Ο 331/15.1.1942.

65. Σ 323/22.1.1942.

66. Σ 327/12.3.1942. Ἀντίστοιχο αἴτημα ἔγινε δεκτὸ πολὺ ἀργότερα, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1944: Ὁ Γραφεὺς τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ Ἀλέξανδρος Παπαδόπουλος, διαβάζομε στὰ Πρακτικὰ τῆς Συγκλήτου, κατοικῶν ἐν Καλλιθέα, ζητεῖ νὰ τῷ ἐπιτραπῇ ἔνεκα τῆς υπερβολικῆς αὐξήσεως τῶν τροχιοδρομικῶν εἰσιτηρίων νὰ ἐργάζεται κατ' οἶκον, ἐλεγχομένης τῆς ἐργασίας του ὑπὸ τοῦ προϊστάμενου αὐτοῦ διευθυντοῦ. Ἀποφασίζεται ὅπως, ἐὰν συμφωνῇ καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ Λεξικοῦ, προσέρχεται ὁ ἀνωτέρω γραφεὺς τρεῖς τῆς ἐβδομάδος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας ἐργάζεται κατ' οἶκον (Σ 360/24.2.1944).

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1942 διεκόπησαν ἐπὶ δύο μῆνες οἱ ἐργασίες τῶν ἐπιστημονικῶν κέντρων, λόγῳ σωματικῆς ἐξαντλήσεως τῶν ἐν αὐτοῖς ἀσχολουμένων ὑπαλλήλων. Γιὰ τὸ ἴδιο διάστημα διεκόπησαν οἱ ἐργασίες καὶ τὸ 1943 καὶ '44⁶⁷. Γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῆς σοβαρῶς κλονισθείσης υγείας του ἀπὸ ὑποσιτισμὸ καὶ ἐλονοσία, ὁ ἔκτακτος γραφεὺς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου Πέτρος Πετρῆς ἐστάλη τὸ φθινόπωρο τοῦ 1941 στὴν ἐστία του ἐπὶ τρίμηνο⁶⁸. Ὅρισμένοι συνεργάτες τῆς Ἀκαδημίας εἶχαν μεταβεῖ σὲ ἐπαρχίες τὸ 1941 καὶ '42 γιὰ ἐπιστημονικοὺς σκοπούς, ὅπως ἀποθησαύριση γλωσσικοῦ ἢ λαογραφικοῦ ὕλικου. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ζητοῦσαν παράτασι τῆς ἀποστολῆς τους, τὴν ὁποία χορηγοῦσε ἡ Ἀκαδημία. Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1942 λ.χ., ἐνεκρίθη ἡ ἐπὶ τρίμηνον παράτασι τῆς ἀποστολῆς τοῦ συντάκτου τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου Γεωργίου Κόλια στὴν Παρνασσίδα καὶ τῆς ἐκτάκτου ταξινόμου τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου Μαρίας Ἰωαννίδου στὴν Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας⁶⁹. Ὑποπτεύομαι ὅτι οἱ λόγοι ἦταν περισσότερο ἐπισιτιστικοὶ παρά ἐπιστημονικοὶ. Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1944 τὸ προσωπικὸ τῶν γραφείων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν Ἀρχείων τῆς Ἀκαδημίας, ὑπέβαλε ὑπόμνημα διὰ τοῦ ὁποίου, ἐκθέτον τοῦτο τὴν οἰκονομικὴν του ἀπαθλίωσιν ἐπικαλεῖται τὴν ἀντίληψιν τῆς Ἀκαδημίας διὰ τὴν ἐνίσχυσίν του, ἵνα ἀντιπαλαίση εἰς τὰς ἀπαιτήσεις στοιχειώδους σιτηρεσίου. Ἡ Σύγκλητος, ἐκτιμῶσα τὰς σημερινὰς τραχυτάτας βιοτικὰς συνθήκας, ὑφ' αἷς τελοῦσιν οἱ μισθωτοὶ ἐν γένει, δὲν παρορᾷ τὴν ὑποβαλλομένην εἰς αὐτὴν παράκλησιν, ἀτυχῶς ὅμως οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνακούφισιν τοῦ προσωπικοῦ, διότι οὔτε τὴν περιουσίαν τῆς Ἀκαδημίας δικαιοῦται νὰ θίξῃ, οὔτε ἄλλοθεν νὰ ἐξεύρη πόρους διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον⁷⁰. Τὴν ἴδια περίοδο ὁ Πρόεδρος Ἄμαντος καὶ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς Οἰκονόμος προέβησαν σὲ ἐνέργειες πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ Διεθνoῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τὴν Ἐπιτροπὴ διαχειρίσεως βοηθημάτων ἀποστελλομένων στὴν Ἑλλάδα τοῦ Διεθνoῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, καὶ τὴν Ἐταιρεία ΕΛΛΑΤΟΥΡΚ, ὅπως ἐπικουρήσωσι τὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸ προσωπικὸν αὐτῆς διὰ παροχῆς εἰδῶν τινων διατροφῆς. Εἰς τὰ γενόμενα διαβήματα ἀπήντησεν ἤδη, ὅπως ἀναφέρεται στὰ Πρακτικὰ τῆς Συγκλήτου, μόνον ἡ Ἐπιτροπὴ διαχειρίσεως βοηθημάτων τοῦ Διεθνoῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὴν λύπην τῆς διότι δὲν δύναται νὰ παρεκκλίνῃ τῶν ἀρχῶν τῆς, ἀποδεχομένη τὴν ὑποβληθεῖσαν εἰς αὐτὴν παράκλησιν⁷¹.

67. Σ 330/3.6.1942, 346/17.6.1943, 367/2.6.1944.

68. Σ 321/20.11.1941.

69. Σ 335/26.11.1942.

70. Σ 360/24.2.1944.

71. Σ 361/9.3.1944.

Στις 11 Μαρτίου 1943 ἡ Ὀλομέλεια ἀπεφάσισε νὰ ἀνασταλοῦν οἱ δημόσιες συνεδρίες διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος, ἐλλείψει θερμάνσεως ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ, καθ' ἣν καθίσταται ὄχι μόνον ἀδύνατος ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος ἡ ἐντὸς αὐτῆς παραμονή. Τὸ φθινόπωρο τοῦ ἴδιου χρόνου, κατόπιν τῶν τελευταίων περιορισμῶν διὰ τὴν κατανάλωσιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Προεδρείου ἔγγραφον πρὸς τὸν κ. Διευθυντὴν τῆς Ἡλεκτρικῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ ὁποίου παρακαλεῖ, ὅπως ὄλως ἐξαιρετικῶς χάριν τῶν μελετῶν τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας ἐγκρίνη τὴν αὐξήσιν εἰς 15 χιλιάδα δι' ἕκαστον μέλος τῆς Ἀκαδημίας, ὀνομαστικός κατάλογος τῶν ὁποίων μετὰ τῶν διευθύνσεων τῆς κατοικίας αὐτῶν ἀπεστάλη μετὰ τοῦ ἐγγράφου⁷².

Χαρακτηριστικὴ τῆς ἀνέχειας τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ κλοπὴ τὸ 1942 σωλῆνων τοῦ ἐξωτερικοῦ τμήματος τῆς ὑδραυλικῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Ἀκαδημίας, με συνέπεια νὰ διακοπεῖ ἡ παροχέτευση στὸ μέγαρο καὶ τὸν κήπο, καὶ ἡ παραχώρησις στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τμημάτων τινῶν ὑπολειφθέντων ἐξ ἀντικατασταθέντων ὑελοπινάκων, γιὰ τὴν συμπλήρωσιν ὑελοπινάκων τινῶν τῶν παραθύρων τοῦ ὑπογείου διαμερίσματος τοῦ μεγάρου τῆς⁷³.

Οἱ δυσχερεῖς συνθήκες τῆς κατοχῆς δὲν ἐμπόδισαν τὴν Ἀκαδημία νὰ προγραμματίζει βελτιώσεις τῆς κτηριακῆς ὑποδομῆς τῆς καὶ ἐπέκτασις τῶν δραστηριοτήτων τῶν ἰδρυμάτων τῆς. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1942 ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ὑπέβαλαν στὸν Ὑπουργὸ Παιδείας Λογοθετόπουλο αἴτημα στεγάσεως τῆς βιβλιοθηκῆς, τῶν γραφείων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων τῆς σὲ κτήριο ποῦ θὰ κτιζόταν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ὀπισθίου κήπου καὶ θὰ συντελοῦσε εἰς τὴν εὐπρόσωπον καὶ ὑγιεινὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ ὑπουργὸς ὑπεσχέθη νὰ ἀναγραφῆ στὸν προϋπολογισμό τοῦ ὑπουργείου του εἰδικὴ πίστωση. Ἡ ἐκπόνησις τῶν σχεδίων ἀνετέθη στὸν ἀκαδημαϊκὸ Βασίλειο Κουρεμένο, ποῦ ὑπέβαλε τὰ σχέδια τὸν Μάιο τοῦ ἴδιου ἔτους. Ἡ Σύγκλητος μετέβη ἐπιτοπιῶς καὶ ἐπεσκέφθη τὸν χώρον, ἀλλὰ ἀνέβαλε τὴν συζήτησιν διὰ προσεχῆ συνεδρίαν⁷⁴. Δὲν βρῆκα ἄλλα στοιχεῖα γιὰ τὸ θέμα αὐτό.

72. Ο 347/11.3.1943. Σ 351/23.9.1943.

73. Σ 330/3.6.1942, 329/7.5.1942. Εἶχε προηγηθεῖ τὸ 1939 ἡ παραχώρησις ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία κατόπιν μεσολαβήσεως τοῦ Γεωργίου Οἰκονόμου, ποῦ ἦταν Γενικὸς Γραμματεὺς καὶ στὰ δύο ἰδρύματα, 19 μέτρων μαρμαρίνων πλακῶν ἐξαχθεισῶν ἐκ τῆς ἀντικατασταθείσης ἐπιστρώσεως τῶν πεζοδρομίων τοῦ μεγάρου αὐτῆς, γιὰ νὰ ἐπιστρωθεῖ ὁ πρὸς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἀνοιγείς διάδρομος ἐν τῷ ἀρκτικῷ μέρει τοῦ κήπου τοῦ μεγάρου τῆς Ἀκαδημίας.

74. Σ 327/12.3.1942, 329/7.5.1942, 331/9.7.1942.

Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1943 ὀρίσθηκε ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ εἰσηγηθῆ σχετικά μὲ τὴν ἴδρυση Βαλκανικοῦ Ἰνστιτούτου. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐξεπόνησε σχέδιο ἰδρύσεως Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση στὴν σλαβολογία, τὴν τουρκολογία καὶ τὴν ἀραβολογία, ποὺ ψηφίσθηκε τὸν Μάιο τοῦ 1944, παρὰ τὴν προφανῆ ὅμως σημασία τοῦ κέντρο ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ μόλις τὸ 1957 καὶ ἀπέκτησε μόνιμο διευθυντὴ τὸ 1962⁷⁵.

Στις 12 Ὀκτωβρίου 1944 ἡ Γερμανικὴ σημαία ὑπεστέλλετο ἀπὸ τὸν Ἱερὸ Βράχο. Στις 28 Ὀκτωβρίου ἔγινε Ἑκτακτος Συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας παρουσιά τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως Γεωργίου Παπανδρέου, μελῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, τοῦ Δημάρχου Ἀθηναίων, τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ Ἀττικῆς καὶ ἄλλων ἐπισήμων, καὶ ὁ Πρόεδρος Κωνσταντῖνος Ἀμαντος ἐξεφώνησε τὸν πανηγυρικό⁷⁶. Τὰ δεινὰ ὅμως τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ ἔθνους δὲν εἶχαν τελειώσει. Τὸ μέγαρο καὶ οἱ ἐγκαταστάσεις τῆς Ἀκαδημίας ὑπέστησαν ζημιές κατὰ τὸ κίνημα τοῦ Δεκεμβρίου 1944, ποὺ ἐξετιμῆθησαν σὲ 180.000 δραχμὲς⁷⁷. Στις 15 Ἰανουαρίου 1945 ἡ Ὀλομέλεια ἀναγκάσθηκε νὰ συνέλθει στὴν αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἔνεκα τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ μεγάρου τῆς Ἀκαδημίας ὑπὸ τῶν Ἀγγλικῶν Στρατιωτικῶν Ἀρχῶν ὡς νοσοκομείου. Στις 31 Ἰανουαρίου ὁ Ἐφορος τῶν Γραφείων Γεώργιος Βέλτσος ὑπέβαλε ἀναφορά γιὰ τὶς ζημιές καὶ τὶς ἀπώλειες κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπιτάξεως τοῦ μεγάρου καὶ τῆς χρησιμοποίησεώς του ὡς στρατιωτικοῦ νοσοκομείου. Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1945 ἡ Σύγκλητος ἀνέθεσε στὸν Ἰωάννη Ρενιέρη τὸν καθαρισμὸ τῶν μαρμάρων τῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ πολιτικῶν φράσεων, σημάτων κλπ. ἀντὶ 60.000 δραχμῶν⁷⁸. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτὸ διαπιστώνομε ὅτι δυστυχῶς δὲν ἔχουν ἀλλάξει πολλὰ πράγματα ἀπὸ τότε.

Σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο, οἱ πληγὲς τῆς κατοχῆς ἄργησαν νὰ ἐπουλωθοῦν. Στις 24 Μαΐου 1945, διαβάζομε στὰ Πρακτικὰ τῆς Συγκλήτου, ὅτι γενομένης συζητήσεως περὶ τῶν ἀμεσώτατων ἀναγκῶν τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας περὶ χορηγήσεως ἐνδυμάτων καὶ ὑποδημάτων ἐκ τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κοιμισθέντων, ἀποφασίζεται

75. Σ 350/2.9.1943, 362/27.4.1944, 364/24.5.1944, 368/13.7.1944. Ο 368/1.6.1944, 370/15.6.1944. Συλλογὴ νομοθεσίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἐν Ἀθήναις, 1976, σ. 208-216.

76. Ο 372/28.10.1944.

77. Σ 373/15.2.1945.

78. Ο 378/15.1.1945. Σ 373/15.2.1945, 375/24.2.1945.

νά γίνη τὸ σχετικὸν διάβημα εἰς τὴν ἀρμοδίαν ὑπηρεσίαν⁷⁹. Χειρότερη ἀπὸ ὅλους ἦταν ἀσφαλῶς ἡ μοῖρα τοῦ Γρηγορίου Ξενοπούλου, τοῦ ὁποίου τὸ σπίτι στὴν ὁδὸ Εὐριπίδου 42, ὅπου καὶ τὰ γραφεῖα τῆς «Διαπλάσεως τῶν Παίδων», κἀρχε στὰ Δεκεμβριανά, καὶ ὁ ἴδιος μόλις πρόλαβε νὰ σωθεῖ μὲ τὰ ροῦχα ποὺ φοροῦσε⁸⁰.

Ἀμέσως μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση ὁ πρόεδρος Κωνσταντῖνος Ἀμαντος εἰσηγήθη στὸν πρωθυπουργὸ Γεώργιο Παπανδρέου νὰ παραχωρηθεῖ στὴν Ἀκαδημία τὸ κτήριο τῆς Παλαιᾶς Βουλῆς, ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ὑπηρεσίες, τὴν βιβλιοθήκη καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα τῆς Ἀκαδημίας, θὰ μπορούσαν νὰ λειτουργήσουν Λαϊκὸ Πανεπιστήμιο καὶ Λαογραφικὸ Μουσεῖο⁸¹. Διάφορες ἐνέργειες γιὰ τὴν παραχώρηση στὴν Ἀκαδημία κτηρίων γερμανικῆς καὶ ἰταλικῆς ἰδιοκτησίας δὲν ἐτελεσφόρησαν. Τὸ κτήριο τῆς Γερμανικῆς Λέσχης Φιλαδέλφια ἐπετάχθη ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν γιὰ τὴν στέγαση τῶν ἐπιστημονικῶν ἀρχείων, δὲν παρελήφθη ὅμως διότι τὸ εἶχαν καταλάβει οἱ ἀγγλικὲς στρατιωτικὲς ἀρχές. Παραλλήλως ἐζητήθη ἡ παραχώρηση τοῦ κτηρίου τοῦ Istituto Italiano di Alta Cultura στὴν Ὀδὸ Ζαλοκώστα, ἡ τουλάχιστον τῆς πλουσιωτάτης βιβλιοθήκης του. Στὸ κτήριο ἐγκαταστάθηκε τὸ Γενικὸ Στρατηγεῖο, τὰ βιβλία ὅμως παρελήφθησαν ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία⁸².

Τὴν Β΄ Τάξη ἀπησχόλησαν τὸν Νοέμβριο τοῦ 1944 πληροφορίες γιὰ σχέδιο τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἰδρύσει νέο αὐτόνομο τμῆμα τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῆς Ἀκαδημίας. Συζητήθηκε μετὰξὺ ἄλλων τὸ δικαίωμα κυριότητος τοῦ Μεγάρου, τοῦ ὁποίου μόνη κυρία καὶ κατ' ἀπόλυτον δικαίωμα εἶναι ἡ Ἀκαδημία. Ἀποφασίσθηκε, ἐν περιπτώσει ἰδρύσεως τοῦ νέου αὐτοτελοῦς τμήματος, ὁ τίτλος τῆς Ἀκαδημίας νὰ γίνῃ πρὸς διάκρισιν ἀπ' αὐτοῦ «Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν»⁸³. Εἶναι περίεργο ὅτι τέτοιο θέμα, στὸ ὁποῖο πάντως δὲν δόθηκε συνέχεια, ἀνακινήθηκε σὲ ἐποχὴ ποὺ τὰ πάντα ἦταν ἐν διαλύσει καὶ τὸ Κράτος σχεδὸν ἀνύπαρκτο.

Ἀργότερα ἡ Ἀκαδημία ἔλαβε αὐτοβούλως θέση, ὅπως προβλέπει ὁ Ὄργανισμὸς τῆς, ἐπὶ κυβερνητικῆς ἀποφάσεως νὰ χρησιμοποιηθεῖ τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ὡς φυλακὴ. Ὅπως ἐτόνισε ὁ Γεώργιος Οἰκονόμος, ἡ Ἀκαδημία δὲν πρέπει

79. Σ 380/24.5.1945.

80. Γ. ΧΡΥΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ (ἐπιμ.), Ἀναφορά στὸ Γρηγόρη Ξενοπούλου, Ζάκυνθος, 2002, σ. 357-375. Εὐχαριστῶ τὴν κ. Ζωὴ Μυλωνᾶ ποὺ μοῦ ὑπέδειξε τὸ κείμενο αὐτό.

81. Ο 374/16.11.1944.

82. Σ 371/21.10.1944, 372/23.11.1944. Εἶχε ἐπίσης ζητηθεῖ ἡ παραχώρηση τοῦ κτηρίου τῆς Ἰταλικῆς Σχολῆς Καλογραμῶν στὴν Κυψέλη γιὰ τὴν στέγαση Λαογραφικοῦ Μουσείου.

83. Συνεδρίαση τῆς Β΄ Τάξεως ὑπ' ἀριθ. 163 τῆς 16.11.1944.

νά παραμείνῃ ἀδιάφορος ἀλλὰ νά ἀπευθύνῃ ἔκκλησιν πρὸς τὰ ἔθνικὰ αἰσθήματα τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἵνα ἀποστῇ πράξεως, ἡ ὁποία θὰ ἀποβῇ ὄνειδος καὶ εἰς στιγματισμὸν τῆς ἀνακαινιζομένης ζωῆς τῆς πατρίδος⁸⁴.

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Προσπάθησα νά σᾶς δώσω μίαν εἰκόνα τῶν ἐπιπτώσεων πού εἶχε ὁ ἐλληνοῖταλικὸς πόλεμος καὶ ἡ ξενικὴ κατοχὴ στὴν λειτουργία τοῦ πρώτου πνευματικοῦ ιδρύματος τῆς χώρας καὶ στὴν ζωὴ τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ προσωπικοῦ της, καθὼς καὶ τῶν ἐνεργειῶν στίς ὁποῖες προέβη γιὰ τὴν προώθηση τῶν ἐλληνικῶν δικαίων, τὴν ἀμβλυνση τῶν δυσμενῶν ἐπιπτώσεων τῆς ἀντιστάσεως ἐναντίον τῶν κατακτητῶν καὶ τὴν ἀνακούφιση τοῦ χεμαζομένου λαοῦ. Ἀβίαστα βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι, γιὰ νά ἐπαναλάβω τὰ λόγια τοῦ Γεωργίου Σωτηρίου, προέδρου τοῦ ιδρύματος κατὰ τὸν ἐλληνοῖταλικὸν πόλεμο καὶ τοὺς πρώτους μῆνες τῆς δουλείας, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν κατὰ τὰς σκληρὰς αὐτὰς ἡμέρας, ἔδειξε πάντοτε τὴν ἀρμόζουσαν στάσιν καὶ ἐπέτυχε νά καταστήσῃ τὸ ἀνώτατον τοῦτο πνευματικὸν καθίδρυμα σεβαστὸν εἰς πᾶσαν περίστασιν⁸⁵. Ἐνδεικτικὲς τῆς καθολικῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ρόλου τῆς Ἀκαδημίας εἶναι ἔγγραφο τοῦ φθινοπώρου 1945 τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Μετώπου, πού ζητοῦσε νά ἀναλάβει ὑπὸ τὴν προστασία της τὰ ἀρχεῖα καὶ τὰ πάσης φύσεως τεκμήρια τῆς ἀντιστάσεως, καὶ ἀνάλογη συζήτηση γιὰ τὸ ἀρχεῖο τοῦ ΕΔΕΣ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Κωνσταντίνου Ἀμάντου μὲ τὸν Στρατηγὸν Ναπολέοντα Ζέρβα⁸⁶.

Θὰ τελειώσω μὲ τὰ λόγια τοῦ πρωθυπουργοῦ Νικολάου Πλαστήρα στὴν πανηγυρικὴ συνεδρία τῆς 25ης Μαρτίου 1945. Ἡ Ἀκαδημία, εἶπε, ἐπέδειξε σθεναρὰν ἀντίστασιν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς καὶ ἐδείχθη «ἀξία τῆς πατρίδος»⁸⁷.

84. Ο 392/17.5.1945.

85. ΠΑΑ, 17, 1942, σ. 5. Τὰ λόγια τοῦ Σωτηρίου ἰσχύουν γιὰ τὴν στάση τῆς Ἀκαδημίας καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς ξένης κατοχῆς.

86. Σ 391/22.11.1945.

87. Ο 385/24.3.1945. Πρὸς ΠΑΑ, 20, 1945, σ. 135.